

ZAHORÁN CSABA*

Kisebbség a saját országában?

A székelyföldi románság önreprezentációi

Minority in Their Own Country? Self-Representations of Romanians living in Szeklerland

ABSTRACT: The paper discusses how the Romanians of Szeklerland, or more precisely, the various Romanian actors who speak and act on their behalf, see themselves. The main question of the paper concerns the discursive frames in which the Romanian public has been talking about the Romanian community in Szeklerland since the end of 1989. Based on the recurring themes, I identified the following five discursive and self-representational categories: the nation-state, the civic, the spiritual, the modernizing, and the historical. In the first category, the Szekler Romanians are represented as local representatives and pillars of the Romanian nation-state; in the second, as a community at risk and discriminated against; in the third, as a local support of Orthodox Christianity; in the fourth, as a mediator of the Romanian state's development policy; and in the fifth, as a determining factor in the history of the region.

KEYWORDS: Szeklerland, Romania's nationality policy, self-image, Romanianism in Szeklerland

Írásomban a többség kisebbségének perspektíváját választva azt mutatom be, hogy miképp látatják magukat a székelyföldi románok, pontosabban az ő nevükben megszólaló és fellépő különféle román aktorok, éljenek Székelyföldön vagy máshol. A fő kérdésem arra irányul, hogy a román nyilvánosságban milyen diszkurzív keretekben van szó 1989 vége óta a székelyföldi román közösségről, hogyan jelenítik meg és értékelik saját magukat és tevékenységüket a román aktorok.

Forrásbázisomat az az egyre gyarapodó szövegmenyiség képezi, amelynek a szerzői egyrészt maguk az érintettek – a székelyföldi megyékben élő, ott ténykedő, politizáló, szervezkedő román nemzeti aktivisták, közéleti személyiségek,

* A szerző a Nemzeti Közszerzői Egyetem Eötvös József Kutatóközpont Közép-Európa Kutatóintézetének és a HUN-REN BTK Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa. E-mail: Zahoran.Csaba@uni-nke.hu

kutatók –, másrészt a Románia többi részén élő politikusok, kutatók stb. Publikációikon kívül saját adatgyűjtéseimre, a médiában megjelent szövegekre, résztvevő megfigyeléseimre és interjúimra építék.¹

Az ismétlődően visszatérő témák alapján a következő öt diszkurzív és egyben önreprezentációs kategóriát azonosítottam be: a nemzetállamit, a civilt, a spirituálist, a modernizációst és a történetit. Az első csoportban a székelyföldi románság a román nemzetállam helyi képviselőjeként és pilléréként jelenik meg; a másodikban veszélyeztetett és diszkriminált közösségként; a harmadikban az ortodoxia helyi támaszaként; a negyedikben a román állam fejlesztési politikájának közvetítőjeként; az ötödikben pedig a térség történetének meghatározó tényezőjeként.

A következőkben alapvetően nem az erdélyi magyar, illetve a székelyföldi román kisebbség helyzetéről lesz szó és nem is a magyar–román interetnikus kapcsolatokról, hanem azok *román reprezentációiról*. Ennek megfelelően nem is foglalkozom azzal, mennyiben felelnek meg a valóságnak. Továbbá nem is a diskurzusok és önreprezentációk mélyebb elemzésére, hanem inkább tipologizálásukra és rövid ismertetésükre törekszem. Ezért először vázlatosan ismertetem a földrajzi és történeti kontextust, beleértve a székelyföldi román elitnek tömör bemutatását, ami elengedhetetlen az önreprezentációk kialakulásának megértéséhez. Ezután sorra veszem az egyes beszédmódokat és a belőlük táplálkozó önreprezentációkat, végül pedig megpróbálom meghatározni a fő funkcióikat.

Egy sajátos közösség vagy a román nemzet szórványai?

A székelyföldi románok nevében fellépők és róluk nyilatkozók túlnyomó többsége egyértelműen csoportként, közösségként határozza meg az egykori székely székeket magukban foglaló, magyar többségű Hargita és Kovászna megyében, valamint Maros megye egy részén élő román nemzetiségű lakosságot. Ebből kifolyólag érdemes – legalább az elemzés kedvéért – így is tekinteni rá, elhelyezve a Brubaker-féle relacionális viszonyrendszer² többi eleme (Románia, Magyarország, romániai magyar kisebbség és a nemzetközi fórumok) mellé. Azt viszont nem lehet tudni – mivel ilyen jellegű felmérés nem készült –, hogy vajon az ebbe

¹ 2007 óta követem szisztematikusan a székelyföldi román megnyilvánulásokat, és gyűjtöm a velük kapcsolatos anyagokat, a Nemzetközi Visegrádi Alap (IVF) támogatásával pedig 2009–2010 között több székelyföldi városban (Sepsiszentgyörgyön, Székelyudvarhelyen, Erdőszentgyörgyön) készítettem interjúkat helyi román értelmiségiekkel. 2016-ban megvédett disszertációmban is foglalkoztam a témával.

² Brubaker, Rogers: A nemzeti mivolt és a nemzeti kérdés a Szovjetunióban és utódállamaiban – egy institucionalista elemzés tükrében. In: Brubaker, Rogers: *Nacionálizmus új keretek között*. Budapest: L'Harmattan, 2006. 32–60.; Zahorán Csaba: *Nemzetépítő diskurzusok a Székelyföldön 1989 után*. PhD-disszertáció, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, 2016. 19–22.

a csoportba sorolt személyek is rendelkeznek-e valamilyen kollektív regionális identitással, vagy csak egyszerűen románoknak (esetleg erdélyi románoknak) tartják magukat. Van némi bizonytalanság a számuk körül is, amely annak függvényében változik, hogy milyen területről van szó: csak a két magyar többségű megyéről, a „történelmi Székelyföld” területéről (amely például a Székely Nemzeti Tanács autonómiastruktúrájában szerepel³) vagy pedig mindhárom említett megyéről.

A román aktorok egy része – ragaszkodva a nemzetállami megközelítéshez – nemcsak a Székelyföld mint régió létezését utasítja el, hanem kétségbe vonja egy kompakt, monoetnikus magyar (székely) tömb meglétét is.⁴ Az utóbbi álláspont nem is teljesen megalapozatlan, hiszen a térség lakossága etnikailag valóban nem homogén. Az 1990–2000-es években még a túlnyomóan magyar többségű Hargita és Kovászna megyében is kb. 100 ezer fő vallotta magát román nemzetiségűnek (2002-ben az összlakosság közel 18%-a), Maros megyével kiegészülve pedig a románok száma megközelítette a 400 ezer főt (2002-ben az összlakosság 36%-a).⁵

1. táblázat. *A Székelyföld – a mai Maros, Hargita és Kovászna megye – dőlten zárójelben pedig csak a magyar többségű Hargita és Kovászna megye – román és magyar anyanyelvű/nemzetiségű népessége az 1910-es, 1930-as, 1992-es, 2002-es és 2011-es népszámlálások alapján.*⁶

Nemzetiség/ anyanyelv/év	1910 (anyanyelv)	1930 (nemzetiség)	1992 (nemzetiség)	2002 (nemzetiség)	2011 (nemzetiség)
Román	23,5% (8,1%)	29,1% (13,8%)	35,3% (17,8%)	36% (17,8%)	34,9% (16,8%)
Magyar	69,8% (90,7%)	61,6% (82,8%)	60,7% (80,9%)	59,2% (80,2%)	58,4% (80,3%)

Noha a székelyföldi román nemzetépítők általában erre a két számra szoktak hivatkozni, azt állítva, hogy a térségben élő száz- (vagy négyszáz-) ezer román képviselik, a történelmi Székelyföld egyes településein valójában kevesebb román él

³ Lásd *Székelyföld autonómia statútuma*. Sepsiszentgyörgy: T3 Kiadó, 2009. <https://www.sznt.org/hu/dokumentumok/statutum/8-szekelyfoeld-autonomia-statutuma> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 22.)

⁴ Lăcătușu, Ioan: *Tendințe de enclavizare a unui spațiu românesc Covasna-Harghita*. București: România Pur și Simplu, 2004. 100–102. és 28.

⁵ A 2011-es népszámlálás adatai szerint a három megyében kb. 362 ezer román élt. Forrás: *Erdélystat.ro* <https://statistikak.erdelystat.ro/adatlapok/maros/3263> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 22.)

⁶ Az adatok forrása: Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. Népszámlálási adatok 1850–2002 között*. <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 22.), Kiss Tamás – Barna Gergő: *Népszámlálás 2011. Erdélyi magyar népesség és a XXI. század első évtizedében. Demográfiai és statisztikai elemzés*. Kolozsvár: Nemzeti kisebbségkutató Intézet, 2012. és az *rdelystat.ro* adatbázis

1. térkép. Székelyföld lakosságának nemzetiségi összetétele

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Szekely_Land_issues_final_\(hun\).svg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Szekely_Land_issues_final_(hun).svg)

létezését. Rendszerint a két-három megyét emlegetik, illetve a két magyar többségű megye nevével jelölik a térséget – „Harghita–Covasna” (esetleg rövidítve *Har–Cov*). Előfordul még a „Székelység” (*Secuime*), de találkozni az „úgynevezett Székelyfölddel” is (*așa zisul Ținut Secuiesc*). Ugyanebből a célból használják még a „Délkelet-Erdély” (*sud-estul Transilvaniei*) elnevezést, továbbá nem ritkák az egyéb, akár kifejezetten lírai körülírások sem, mint a „Románia szíve” (*inima României*), „Belső-kárpáti ív” (*arcul intracarpatic*), illetve „Belső Kárpátkanyar” (*curbura intracarpatică*).

Az önreprezentációkra nézve alapvető fontosságú az a már említett körülmény, hogy a román aktivisták adottnak veszik a székelyföldi (azaz Harghita, Kovászna és Maros megyei) román közösség létezését, amelyet a helyi román nemzetiségűek és származásuk összességéből képzelnek el. Rájuk hivatkozva, belőlük próbálják megszervezni és fenntartani – illetve megkonstruálni – a székelyföldi románság csoportját

számbeli kisebbségben: a 2010-es években ez alig 60 000 fő volt.⁷ A többiek ugyanis a régió román többségű városaiban és falvaiban (például Maroshévízen, Balánbányán vagy Előpatakon, illetve a 2000-es évek óta román többségű Marosvásárhelyen), valamint a román túlsúlyú alrégiókban élnek (Maroshévíz környékén, Vaslábon, az egykori Marosszék román többségű településein). A számháborúk mellett azonban a román aktivisták gyakran megkérdőjelezzik a Székelyföld magyar hagyományait és múltját is, ami során előszeretettel hozzák fel a székelyek származását övező bizonytalanságot és a székely–magyar kettősséget.

Az 1989 utáni román nemzeti aktivista szövegek szerzői általában kerülik a Székelyföld (*Ținutul Secuiesc*) megnevezés használatát, nyilván azért, hogy ezzel se „ismerjék el” a régió

⁷ A Székely Nemzeti Tanács autonómiastátútumában szereplő adatok alapján.

mint különleges helyzetű, viharos múltú és nehéz sorsú közösséget és mint a román nemzet szerves részét.

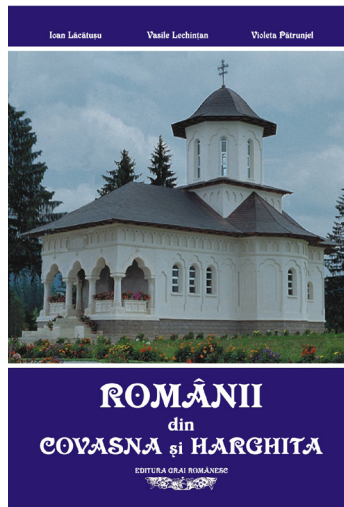
A székelyföldi román népesség ugyanakkor több szempontból is meglehetősen heterogén. A származás tekintetében magában foglalja a már Trianon előtt itt élt (és nem asszimilálódott) románok leszármazottait; az impériumváltás után, a két világháború között Erdély más részeiről vagy a Kárpátokon túlról beköltözött románok leszármazottait; a 20. század második felében – különösen az 1970–80-as években – beköltözött románokat és leszármazottaikat, továbbá szöbba jönnek még a vegyes családok román tagjai és a többes etnokulturális kötődéssel bírók is.⁸ A statisztikákból kitűnik, hogy a románok többsége az ortodox felekezethez tartozik. Bár 1989 után újjáalakulhatott a kommunista hatóságok által az ortodox egyházba beolvasztott görögkatolikus egyház, az egykori ortodox–görögkatolikus törésvonal napjainkra sem vált relevánssá.

A parlamenti és elnökválasztási eredmények viszont arra utalnak, hogy politikailag hasonlóképpen tagolt népeességről beszélünk, mint országos szinten – a románok szavazatai rendre megoszlanak a különféle országos vagy regionális román pártok között, megnehezítve (etnikai alapú) politikai képviselőtüket.⁹ Belső törésvonalakról árulkodnak az alkalmi román–román közéleti viták is.¹⁰

⁸ Lásd Lăcătușu, Ioan: *Structuri etnice și confesionale în județele Covasna și Harghita*. Târgu-Mureș: Editura Universității „Petru Maior” 2008. 125–131., 137–144. A székelyföldi románságról készült reprezentatív kiadvány is az egységes csoport képét jeleníti meg: Lăcătușu, Ioan – Lechințan, Vasile – Pătrunjel, Violeta: *Români din Covasna și Harghita. Istorie. Biserică. Școală. Cultură*. Miercurea-Ciuc: Editura Grai Românesc a Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei, 2003.

⁹ Bár az is előfordult, hogy a „román” pártok alkalmi „román szövetségekre” tömörültek a helyhatósági választásokon, mint például 2008-ban Kovászna megyében az Alianța Românească vagy 2012-ben Marosvásárhelyen, ahol Dorin Florea a több párt által támogatott Alianța pentru Mureș színeiben indult. Lásd pl.: Farkas Réka: Befejeződött a jelöltállítás. *Háromszék*, 2008. április 24. 1–2., illetve EXCLUSIV – Cum a căștigat și cum s-a menținut Dorin Florea 20 de ani în funcția de primar: o istorie electorală a municipiului Târgu Mureș. *msnews.ro*, 2020. március 10. <https://www.msnews.ro/exclusiv-cum-a-castigat-si-cum-s-a-mentinut-dorin-florea-20-de-ani-in-functia-de-primar-o-istorie-electoral-a-municipiului-targu-mures/> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 22.)

¹⁰ Lásd pl. Domokos Péter: Körbe-körbe-karikába. Román civil szervezetek Kovászna megyében. *Erdélyi Riport*, 2005/14. 32–35.

1. kép. A „*Români din Covasna și Harghita*” című kiadvány borítója

A székelyföldi helyzet a nemzeti kommunista rezsim bukása után

Az aktuális székelyföldi román önreprezentációk ugyan többnyire a múltbéliek folytatásai – vagy legalábbis nagymértékben építkeznek belőlük –, közvetlen kontextusukat viszont az 1989-es fordulat utáni helyzet képezi. Az pedig meglehetősen ellentmondásos. A Nicolae Ceaușescu bukását követő első hónapokban úgy tűnt, hogy gyökeres változás következik be a romániai, így a székelyföldi interetnikus viszonyokban is.¹¹ Mivel a helyi román elitnek pozícióinak jó részét a diktatórikus rezsim hozta létre vagy erősítette meg, annak összeomlásával és az új, demokratikus rendszer bevezetésével¹² ez a status quo felborult. Azzal, hogy megszűnt a központi hatalom nyílt támogatása, a székelyföldi román vezetők hirtelen légüres térbe kerültek: legitimációjuk mind politikai-ideológiai, mind nemzeti szempontból szertefoszlott. A kompromittálódott román elitcsoportok, amelyek a magyarok szemében a bukott rezsim „idegen” képviselőinek számítottak, összeütközésbe kerültek a székelyföldi magyar többséggel és a gyorsan megszerveződő magyar politikai képvisellel (a Romániai Magyar Demokrata Szövetséggel, az RMDSZ-szel). Az új központi hatalom csak komoly erőfeszítések árán tudta megakadályozni a teljes elitváltást, illetve azt, hogy a régióban teljes mértékben érvényesülhessen a magyar túlsúly.¹³ A változások korlátait a „bányászjárások”¹⁴, a marosvásárhelyi „fekete március”¹⁵ és a nacionalizmussal kokettáló posztkommunista erők nagyarányú választási győzelme¹⁶ viszonylag gyorsan, 1990 nyarára egyértelművé tette, amit a romániai demokratizálódás elhúzódása is megerősített.

Míg „magyar szemmel” nézve utólag akár úgy is tűnhet, hogy a marosvásárhelyi konfrontáció, majd Bukarest nemzetiesítő kisebbségpolitikájának folytatódása az 1990-es években nem volt más, mint a román nacionalizmus doktriner híveinek utóvédharca, „román optikán” keresztül az ország területi integritásának, szuverenitásának és az egységes nemzetállam eszméjének a védelme zajlott.¹⁷

¹¹ Erről lásd Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése (1989–1990)*. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2014.

¹² Gallagher, Tom: *Democrație și naționalism în România 1989–1998*. București: All Educational, 1999.; Tánczos Vilmos: Kettős hatalmi szerkezet a Székelyföldön. *Magyar Kisebbség*, 1998/2. 339–362.

¹³ Csata Zsombor: A politikai-adminisztratív elit változásai Csíkszeredában (1968–2000). *Magyar Kisebbség*, 2002/1. 260–286.

¹⁴ Gallagher, Tom: *Furtul unei națiuni. România de la comunism încoace*. București: Humanitas, 2004. 101–102., 115–117., 118–119.

¹⁵ Lásd László Márton – Novák Csaba Zoltán: *A szabadság terhe. Marosvásárhely, 1990. március 16–21*. Csíkszereda: Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány – Pro-Print Könyvkiadó, 2012.

¹⁶ Gallagher, 1999. 94–143.; Bányai Péter: *Az eredeti demokráciától a maffia-állam felé?* Kolozsvár: Koinónia Könyvkiadó, 2005. 147–185.

¹⁷ Lásd pl. Solomon, Ioan: Pe cărarea vieții mele... In: Stancu, Vasile – Lăcătușu, Ioan (eds.): *Profesiuniștii noștri: Ioan Solomon magistrat, avocat și lider al românilor din Arcul Intracarpatic*

2. kép. Román tüntetés Sepsiszentgyörgyön. (Forrás: Albert Levente felvétele, 2000).

Az évtizedeken át tartó konfliktus-, egyezkedés- és alkufolyamat eredményeképpen ugyan a helyi román elitnek nem őrizhették meg maradéktalanul korábbi pozícióikat, de nem is veszítették el mindet. A Székelyföldön így – Tánzos Vilmos klasszikus megfogalmazásával – egy sajátos, kettős hatalmi szerkezet jött létre. A választott önkormányzatok magyar dominanciájúvá váltak, míg a központi irányítású struktúrák (a román) nemzetállam bástyái maradtak.¹⁸ Napjainkra egyértelművé vált, hogy – ellentétben az ismétlődően visszatérő szólamokkal – nem szűnt meg a román állam „tekintélye” a Székelyföldön, és a magyar autonomista mozgalom sem érte el célját. Ugyanakkor valóban bővültek az önkormányzatok jogkörei és lehetőségei, illetve sikerült biztosítani a magyar kisebbség etnokulturális reprodukciójának feltételeit – végeredményben a nemzetállami doktrínával szemben. Ezt az időnként mind román, mind magyar részről megkérdőjelezett egyensúlyi állapotot¹⁹ az RMDSZ országos politikai szerepvállalása, illetve a romániai magyar

la 60 de ani. Sfântu Gheorghe: Editura Eurocarpatica, 2014. 100–101.

¹⁸ Tánzos, 1998.

¹⁹ Magyar részről ilyenek tekinthetők az autonómiakövetelések vagy a társnemzeti státusz igénye, román részről pedig az ún. „Har-Kov-ügyek”. Lásd pl. Manzinger Krisztián: Románia – Nemzetállam – Autonómia. Jogalkotás és ami mögötte van. *Glossa Iuridica*, 2020/3–4. 135–144.; Zahorán Csaba: Rendszerváltás a Székelyföldön. In: Krausz Tamás – Mitrovits Miklós – Zahorán Csaba (szerk.): *Rendszerváltás és történelem. Tanulmányok a kelet-európai*

elitek hatalom általi kooptálása segített megszilárdítani.²⁰ Noha folyamatosan kihívások érik a romániai és a nemzetközi kontextus változásai, valamint az új aktorok megjelenése következtében, mindmáig többé-kevésbé stabil maradt. A magyar–román konfliktusok főképp a szimbolikus síkra helyeződtek át, erőszakra pedig csak elvétve kerül sor.

Ebben a törekeny egyensúlyú, számos érdekellettéval terhelte viszonyrendszerben tevékenykednek azok a román aktorok, akik létrehozzák és forgalmazzák a székelyföldi román önreprezentációkat. Közéjük tartoznak a helyi elit tagjai: a központi hatalom helyi tisztviselői (a prefektúrák és a dekoncentrált szervek élén dolgozók), az itt működő állami vállalatok, erőszakszervezetek (hadsereg, csendőrség, rendőrség, titkosszolgálatok) és a román oktatási és kulturális intézmények vezetői, továbbá a székelyföldi ortodox papok és civil aktivisták. De ide lehet sorolni mindazokat a személyeket is, akik nem helyiek és nem is a Székelyföldön ténykednek, ám szintén részt vesznek a székelyföldi magyar–román diskurzusokban. Egyszóval mindenkit, aki rendszeresen vagy legalább több alkalommal felszólalt a román nyilvánosságban – szóban vagy írásban – a székelyföldi románság ügye kapcsán vagy a nevében.

Ugyanakkor a székelyföldi román elit is csak részben helyi eredetű, sok tagja Románia más területéről származik. A régióban született például Mircea Duşa (Maroshévíz volt polgármestere, parlamenti képviselő, 2012–2015 között belügy- majd honvédelmi miniszter), Lazăr Lădariu (költő, publicista és parlamenti képviselő), továbbá Ioan Solomon (jogász, a székelyföldi román civil szervezetek aktív tagja), Ioan Sabău-Pop (jogász, a Kovászna, Hargita és Maros Megyei Románok Civil Fórumának volt elnöke), Dan Manolăchescu (újságíró és politikus), Codrin Munteanu (kormánytisztviselő), Jean-Adrian Andrei (kormánytisztviselő), Dan Tanasă (aktivista, majd parlamenti képviselő) és Smaranda Enache (emberi jogi aktivista, politikus). A máshonnan érkezettek közé tartozik például Dorin Florea (Marosvásárhely volt polgármestere), Ioan Selejan (Hargita–Kovászna első ortodox püspöke) és Ioan Lăcătuşu (szociológus, a székelyföldi román önszerveződés oszlopos tagja). A székelyföldi román önreprezentációkat a térségen *kívülről* alakítók között lehet említeni még például Petre Ţurleát (történész, parlamenti képviselő), Maria Cobianu-Băcanut (szociológus), Vasile Lechinţant (levéltáros), Gabriel Andreeşcut (emberi jogi aktivista), Ioan-Aurel Popot (történész, a Román Akadémia elnöke), Radu Baltasiut (szociológus), Ştefan Brunót (szociológus) vagy Marius Lazărt (szociológus), továbbá olyan szélsőséges nacionalista/populista politikusokat, mint Gheorghe Funart (egykori szenátor és Kolozsvár volt polgármestere), Corneliu

átalakulásról. Budapest: L'Harmattan Kiadó – ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszék, 2010. 166–169.

²⁰ Kiss Tamás: Marginalizáció, etnikai párhuzamosság és aszimmetrikus akkomodáció. Az erdélyi magyar közösséget érintő társadalmi és politikai folyamatok. *Magyar Kisebbség*, 2015/1. 54–55.

3. kép. Román megemlékezés a trianoni békeszerződés aláírásának 101. évfordulóján Sepsiszentgyörgyön. (Forrás: Pozsony János Csaba felvétele, 2021.)

Vadim Tudort (a Nagy-Románia Párt volt elnöke), újabban pedig George Simiont (a nacionalista AUR képviselője) vagy Mihai Ținoveanu (aktivista, a *Calea Neamului* nevű nacionalista egyesület vezetője). A diskurzust alkotó szövegekből jól látszik, hogy a Székelyföldön kívüli aktorok ugyanolyan elkötelezettséggel szólalnak fel a térségbeli románok nevében, mint az ottaniak, a régió kívüli származás tehát nincs számottevő hatással az önreprezentációk tartalmára.

A Hargita, Kovászna és Maros megyei románság önreprezentációit formáló idősebbik nemzedék egy része már az államszocialista rendszerben is az elithez tartozott. A fent említettek közül kétségtelenül igaz ez az 1989 előtti bírókra és ügyészekre (Solomon, Sabău-Pop) és a közigazgatásban vezető pozíciókat betöltő személyekre (Dușa, Lăcătușu), valamint egyes értelmiségiekre (Lădăriu, Tudor), míg más nemzedéktársaik (például Selejan, Pop, Țurlea, Florea, Enache, Andreescu) karrierje már a diktatúra bukása után ívelt fel. Az előző rezsimben a Székelyföldön funkciót vállalók arra törekedtek, hogy valamilyen formában a fordulat után is megőrizzék korábbi pozíciójukat és presztízsüket.²¹ Az új politikai viszonyok között többen a Vatra Românească és egyéb nacionalista szervezetek vagy politikai

²¹ Ezzel kapcsolatban lásd Tánzos Vilmos: *A székelyföldi románok politikai magatartása*. 1992, kézirat, a Jakabffy Elemér Alapítvány kéziratkatalógusa. K 381., illetve *Ultranacionalista román szervezetek Hargita és Kovászna megyékben*. 1992, kézirat, a Jakabffy Elemér Alapítvány kéziratkatalógusa. K 354.

pártok tagjai lettek (mint például Sabău-Pop és Lădăriu), mások a közigazgatásban és a politikában (Dușa) vagy pedig a helyi román kulturális és civil élet megszervezésében vállaltak aktív szerepet (Solomon, Lăcătușu). Ezt a magyar aktorok – akik sokszor „önjelölt” szószólóknak, lényegében „etnikai vállalkozóknak” tartják őket –, illetve a román közélet egyes újabb szereplői fel is róják nekik.²²

Noha a székelyföldi román önreprezentációk látszólag gazdag és sokszínű román közösségi életéről tudósítanak – legalábbis kulturális és politikai rendezvényeik, ünnepeik és fesztiváljaik bőséges dokumentációja erre utal –, sem a helyiek, sem az országos közvélemény mozgósítása nem tekinthető maradéktalanul sikeresnek. A 2010-es évek közepén megfigyelhető volt egy részleges nemzedékváltás is. A könyvek, újságcikkek, memorandumok, nyílt levelek és tüntetések segítségével közösséget építő aktorok mellé olyan új aktivisták zárkóztak fel, akik még dinamikusabban alkalmazzák a populista diskurzusokat és használják az újmédiát. A következményekkel pedig még kevésbé törődnek: Dan Tanasă perei, George Simion vagy Mihai Țirnovăanu sepsiszentgyörgyi és úzvölgyi performanszai az interetnikus ellentétek gerjesztésével kifejezetten növelték a politikai tőkét.²³

Az 1989 utáni román diskurzusok és önreprezentációk

A fentebb ismertetett tényezők és körülmények generálják tehát azokat a diskurzusokat, amelyekből a székelyföldi románság önreprezentációi táplálkoznak. Ezek nagyban emlékeztetnek a „klasszikus” kisebbségi önreprezentációkra: gyakran a marginalizáltság, elnyomottság érzetén alapulnak, félelmekből táplálkoznak és sérelmekből épülnek. A különféle román szövegekben utalásszerűen előforduló vagy konkrétan megfogalmazott frusztrációk egyszerre gyökereznek a rossz történelmi tapasztalatokban – azaz a dualizmus, majd a második világháború alatti

²² Kovászna megye tekintetében lásd pl.: Váry O. Péter: Előretolt helyőrségek Háromszéken. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar évkönyv 2002*. Temesvár – Kolozsvár: Szórvány Alapítvány – Polis Könyvkiadó, 2002. 248–258., Kovács Zsolt: Így látnak bennünket ők – a székelyföldi román közösség hangadóit kérdeztük. *Maszol.ro*, 2017. március 13. <https://maszol.ro/belfold/77937-igy-latnak-bennunket-k-a-szekelyfoldi-roman-kozosseg-hangadoit-kerdeztuk> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.) és Csinta Samu: A barikád másik oldalán. *ErdélyiNapló.ro*, 2014. január 16. <https://erdelyinaplo.ro/aktualis/a-barikad-masik-oldalan> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)

²³ Vö.: Lőrincz Anna: A Simion-story: nem a magyarellenes diskurzus vezetett az AUR sikeréhez. *Maszol.ro*, 2021. március 18. <https://maszol.ro/belfold/A-Simion-story-nem-a-magyarellenes-diskurzus-vezetett-az-AUR-sikerehez> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.) Lásd még: Így vette át a szélsőjobboldal a székelyföldi románok irányítását. *Maszol.ro*, 2019. július 16. <https://maszol.ro/belfold/114218-igy-vette-at-a-szels-jobboldal-a-szekelyfoldi-romanok-iranyitast> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.) és Wágner Tamás Zoltán: Újra benn a parlamentben, avagy az AUR felemelkedése és a szélsőjobboldal újjászületése Romániában. *Kisebbségi Szemle*, 2021/2. 29–55.

4. kép. Az egyik román kereskedelmi televízió autója egy székelyudvarhelyi március 15-i ünnepségen. (Forrás: a szerző felvétele, 2009)

magyar állam fokozódó nemzetiesítő politikájában – és váltják ki őket a helyi magyar többség nem mindig toleráns attitűdjei. Mindezt a román nemzeti aktivisták nem is haboznak instrumentalizálni, kiegészítve a román „többségi mentalitás”²⁴ elemeivel: elsősorban a dominancia és az állam kisajátításának igényével.

Az 1989 utáni diskurzusok sokszor jól láthatóan a korábbi mintázatokba rendeződnek, azokhoz nyúlnak vissza. Sokan a két világháború közötti, a nacionalizmust az ortodoxiával és az antirevizionizmussal vegyítő beszédmódokból merítenek ihletet, jól beazonosítható a nemzeti kommunista történelem- és társadalomszemlélet hatása is, de inspirációval szolgálhat a „másik” is, vagyis az erdélyi és székelyföldi magyar nemzetépítés, legalábbis ami az önszerveződést, a szimbólumhasználatot és a partneri kapcsolatok építését illeti. A Székelyfölddel kapcsolatos román diskurzusok és önreprezentációk létrehozásának és forgalmazásának közege maga a román (és részben a nemzetközi) nyilvánosság. Az egyik legfontosabb összetevőjét a politikai és közéleti fórumok alkotják: a parlament, a megyei és városi tanácsok,

²⁴ Ezzel kapcsolatban lásd pl. Lazăr, Marius: Percepții identitare și relații interetnice în Secuime. Elemente pentru o „deconstrucție” și o „reconstrucție”. In: Nastasă, Lucian – Salat Levente (eds.): *Relații interetnice în România postcomunistă*. Cluj-Napoca: Fundația CRDE, 2000. 360.

továbbá a különféle alkalmi rendezvények, ünnepek, konferenciák, fesztiválok stb. Az ezekről készült jegyzőkönyvek (például a képviselőházi és szenátusi ülések internetes jegyzőkönyvei²⁵ vagy a nyomtatott változatukat megjelentető *Monitorul Oficial*), közvetítések, riportok és beszámolók a médián keresztül az országos nyilvánosságba is bekerülhetnek. Érdemes megemlíteni az 1998 óta rendszeresen megtartott Marosfői Nyári Egyetemet,²⁶ amelyen a résztvevők a románság aktuális nemzeti kérdéseit szokták boncolgatni: a Románián kívüli román kisebbségek helyzetét, Moldovával (Besszarábiával) kapcsolatos témákat, nem utolsósorban pedig a székelyföldi románok problémáit.

A román médiára jellemző a sokszínűség és a változatosság, és egyszerre érvényesülnek benne a globális trendek, valamint a regionális (közép- és kelet-európai) sajátosságok. A politikai és gazdasági küzdelmeket különféle kampányok, manipulatív hangulatkeltések és diverziók segítségével is vívják az egyes szereplők. Ezzel kapcsolatos Biró A. Zoltán figyelemre méltó megállapítása:

„Bár a Har-Kov probléma tudvalevőleg regionális kérdés, a médiaanyagok tematikai elemzése és összehasonlítása azzal a meglepő tanulsággal szolgált, hogy az eseti, konkrét problémák előbb jelentkeznek a központi médiákban, mint a helyi lapokban. Először valami odafent válik fontossá, s csak utána jelenik meg idelent. Miközben úgy tálalódik, mintha lenti probléma lenne. Ezért minden helyi probléma inkább ürügynek látszik, mintsem reális helyi gondnak.”²⁷

A nyilvánosság további szegmensének számítanak a székelyföldi románokkal foglalkozó könyvek és erre szakosodott folyóiratok. Bár komoly mennyiségű kiadvány sorolható ide, számos tudományág területéről – évkönyvek, sorozatok, önálló kötetek –, piacuk jóval korlátozottabb, és gyakran csak a média révén érik el a szélesebb közönséget.

1. Nemzetállami diskurzus – a román nemzetállamiság támaszai

Az 1990-es években, egészen a 2000-es évek elejéig a Székelyfölddel kapcsolatos román nyilvánosságot – és így részben a magyart is – lényegében az ún. „Har-Kov-diskurzus”²⁸ uralta. Egyik központi és visszatérő toposza a „román

²⁵ <https://cdep.ro/pls/steno/steno2015.home> és <https://senat.ro/stenogramcalendar.aspx?Plen=1> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 4.)

²⁶ Groza, Mihail – Lăcătușu, Ioan – Lazăr, (eds.): *Forumul româno-român - Universitatea de Vară Izvoru Mureșului (1998–2020)*. Sfântu Gheorghe: Editura Eurocarpatica, 2020.

²⁷ Biró A. Zoltán: „Csodálatos” és „intoleráns” vidék. Jegyzetek a Har-Kov problémáról. In: Biró A. Zoltán: *Stratégiák vagy kényszerpályák? Tanulmányok a romániai magyar társadalomról*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 1998. 175.

²⁸ Biró A., 1998.

állam tekintélyének megrendülése”²⁹ volt, amely – ebben az értelmezési keretben – a magyar többségű megyékben következett be a diktatúra bukása után. A nemzetállami beszédmód egyfajta alapdiskurzussá terebélyesedett ebben az időszakban, amely átszötte a többit, vagy legalábbis gyakran kapcsolódott más diskurzusokhoz. Meghatározza az egyoldalúan nemzetállami (többségi) nézőpont és etatista szemlélet, illetve a román nemzetállami eszme abszolutizálása, vagyis a 19. század óta tartó nemzetállam-építés folytatásának legitimálása.

A nemzetállami diskurzus egyrészt a román (nemzet)állam székelvényföldi intézményeire, másrészt az itt élő románokra koncentrál, akiket kimondva-kimondatlanul a román nemzetállamisággal azonosít, mintegy annak képviselőivé és pilléréivé megtéve őket. Az intézmények – elsősorban a központi hatalom struktúrái – kiemelt fontosságúak lesznek, a székelvényföldi románság pedig egyszerre kap kezdeményező és védekező szerepet: úgy jelenik meg, mint a nemzetállam építője és védelmezője a különféle új kihívásokkal szemben. Ez az alapvetően politikai önreprezentáció így arra is alkalmas lett, hogy megtalálják magukat benne azok a helyi román elites csoportok is, amelyek helyzete a nemzeti kommunista rezsim összeomlása után bizonytalanra vált. Ők összhangba hozták saját érdekeiket a román nemzetállami eszme védelmével, és így teremtettek új legitimitációt pozíciójuk és tevékenységük számára.

Ennek az önreprezentációnak a megalkotói – az egész székelvényföldi román közösség nevében – határozottan elutasítják a (magyar) kollektív kisebbségi jogok mindennemű bővítését, beleértve például a nyelvhasználati és oktatási jogokét is, mint ami aláásná a román nemzetállam alapjait. Ellenzik az autonomista

5. kép. Koszorúzás Marosvásárhelyen a december elsejei román nemzeti ünnep alkalmából (Forrás: a szerző felvétele, 2016)

²⁹ A 2001-es eset kapcsán lásd: *Moțiunea privind incapacitatea Guvernului de a asigura exercitarea autorității Statului pe întreg teritoriul țării*. Senat.ro, 2001. december 10. <http://www.senat.ro/pagini/control%20parlamentar/motiuni/Harghita-Covasna.pdf> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)

törekvéseket is, amelyeket szeparatizmusként, illetve revizionizmusként, vagyis a román állam integritását fenyegető veszélyként azonosítanak be. Magyarország támogatását gyanakodva figyelik, a budapesti kormányok transz-szuverén nemzetépítését³⁰ pedig ugyanúgy irredentizmusnak tekintik, mint a szélsőséges csoportok – általában felnagyított és eltúlzott – tevékenységét.³¹

Országos nyilvánosságot először 1991–1992-ben kapott ez az önreprezentáció, amikor a román parlamentben bemutatták és megvitatták az ún. „Hargita–Kovászna-jelentést”.³² A dokumentum szerint 1989 végétől a román állam intézményei és a helyi románok a székelyföldi magyar többség és a magyar politikai képviselőlet radikális csoportjai, illetve Magyarország nyomása alá kerültek. A szöveg szerzői valóságos „etnikai tisztogatással” vádolták meg a magyar közösséget: kimutatásaik szerint 1989 végén több hatósági személyt (milicistát és szekuritátést) öltek meg, jelentős károk keletkeztek, és körülbelül 4000 románnak kellett távoznia a két megyéből, ahol irredenta és szeparatista tevékenységekre került sor. Bár az RMDSZ magyar képviselői az állítások jelentős részét cáfolták, és rámutattak a dokumentum tendenciózus jellegére, azt a román parlament mégis elfogadta.³³ De ami talán még fontosabb volt: az országos média heteken át taglalta a vádakot, megágyazva a régió negatív képének³⁴ és a később visszatérő hasonló ügyeknek. Az oktatási intézmények helyzete, az állami és nemzeti szimbólumok, illetve a magyar és a román nyelv használata, az utcanevek körüli viták, a magyarországi nemzetpolitika és megannyi további téma ettől kezdve mind ebbe a konfliktusos diszkurzív keretbe került be. Ebből a szempontból a székelyföldi román közösség fogyása is – holott az tulajdonképpen demográfiai kérdés – potenciális nemzetbiztonsági problémaként tétéleződhet.³⁵

A különféle politikai és interetnikus feszültségek időnként újabb és újabb „Har–Kov-ügyeket” termeltek ki, mint 1997-ben vagy 2001-ben, máskor csupán

³⁰ Csergő Zsuzsa – Goldgeier, James M.: Nacionalista stratégiák és európai integráció. *Regio*, 2018/2. 5–56. https://regio.tk.hu/wp-content/uploads/CSERGO_GOLDGEIER_2018_2_5_56.pdf (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 19.)

³¹ Lásd pl. Dungaci, Dan: A két Magyarország, Erdély és Trianon. *Főtér.ro*, 2019. március 12. https://foter.ro/cikk/20190312_a_ket_magyarorszag_erdely_es_trianon/Dan (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)

³² *Raportul Comisiei parlamentare de audiere a persoanelor care, după 22 decembrie au fost nevoite să-și părăsească locul de muncă și domiciliul din județele Harghita și Covasna*. București, 1991. (*Monitorul Oficial* 1991/245.). Az ügyről lásd Zahorán Csaba: Románüldözés a Székelyföldön? Egy állítólagos etnikai tisztogatás története. In: Juhász József – Krausz Tamás (szerk.): *Az új nemzetállamok és az etnikai tisztogatások Kelet-Európában 1989 után*. Budapest: L'Harmattan Kiadó – ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszék, 2009. 268–298.

³³ Pontos megfogalmazás szerint: „a parlament tudomásul veszi” a Jelentést, amit a radikálisok bíráltak is. Lásd Țurlea, Petre: *U.D.M.R. și societatea românească*. București: Editura România Pur și Simplu, 2003. 24.

³⁴ Biró A., 1998.

³⁵ Groza – Lăcătușu – Lazăr, 2020. 397–398.

egy-egy konkrét kérdésről vagy problémáról szóló újságcikkekben, riportokban, dokumentumfilmekben vagy YouTube-videókban köszöntek vissza.³⁶ Az utóbbi időszak egyik legkomolyabb ügye mindazonáltal a „székely terroristák” elleni fellépés volt 2015 végén, amikor kommandósok tartóztattak le két székely fiatalembert. A Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom helyi vezetőit azzal vádolták, hogy házi készítésű bombával robbantást terveztek Kézdivásárhelyen a december elsejei román nemzeti ünnep alkalmából. Bár az eljárás számos kérdést vetett fel, a román hatóságok és a bíróság szemében az irredenta szólamokat hangoztató szervezet aktivistái kétségkívül bűnösök voltak, így 2018-ban mindkettőjüket öt éves börtönbüntetésre ítélték.³⁷

A román nemzetállam és a székelyföldi román intézmények fenyegetett helyzete számos szövegben bukkant fel 1989 óta. Az említett parlamenti Har–Kov-jelentés nyomtatásban is megjelent, amit újságcikkek, memorandumok, nyílt levelek és petíciók követték az évek során.³⁸ A témával kiemelten foglalkozik Petre Țurlea egyik nagyívű történeti áttekintésében,³⁹ és több munkájában érinti Maria Cobiau-Băcanu is.⁴⁰ Az egységes nemzetállamot érő kihívásokra rendszeresen reflektál Ioan Lăcătușu, aki publikációiban a térség „enklavizálódására” és a magyar autonomista mozgalomra hívja fel a figyelmet,⁴¹ csakúgy, mint az a közel ötvenperces dokumentumfilm, amely lényegében a magyar irredentizmust azonosítja be a separatista-autonomista mozgólódás mögött.⁴² Az Orbán-kormányzat nemzetpolitikai törekvései és a geopolitikai összefüggések kontextusában vizsgálja a különféle

³⁶ Zahorán Csaba: Románia magyar szíve. A Székelyföld képei a magyar és a román közbeszédben 1989 után. *Pro Minoritate*, 2013/Tavaszi. 189–190., lásd még: Zahorán Csaba: Land of peaceful separatists – the Szeklerland in Romanian media. *Studies on National Movements*, 2023/11. 123–157.

³⁷ Lásd pl.: Csinta Samu: Székely „terroristák” kálváriája. *Székelyhon.ro*, 2024. május 11. <https://szekelyhon.ro/aktualis/szekely-bterroristakr-kalvariaja> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 22.) és Szöcs Levente: Titkolja a bíróság, miért ítélte el Bekét és Szöcsöt a „székely terrorperben”. *Atlátszó.ro*, 2019. január 25. https://atlatszo.ro/radicalisok/alkotmanyos-rend-elleni-cselekmények/titkolja-a-birosag-miert-itelte-el-beket-es-szocsot-a-szekely-terrorperben/?fbclid=IwAR02NTOcxkm6jXmC_NvE72R65YhjVfOLKH0AeF8PcVE2m5EOs1Ia8HOuOdc (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 22.)

³⁸ Lásd Sabău-Pop, Ioan – Lăcătușu, Ioan (eds.): *Forumul Civic Al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș în slujba dăinuirii neamului românesc în Transilvania: FCRCHM 2005–2015*. Sfântu Gheorghe: Eurocarpatica, 2015.

³⁹ Țurlea, Petre: *Români și unguri 1940–2011*. Ploiești: Editura Karta-Graphic, 2011. 555–841.

⁴⁰ Lásd pl. Cobiau-Băcanu, Maria: *S.O.S. – românii din Covasna și Harghita*. Târgu-Mureș: Editura Universității Petru Maior”, 1998, Uő: *Români în fața provocărilor secolului XXI. Studii și articole*. București: Editura România Pur și Simplu, 2004.

⁴¹ Lásd pl. Lăcătușu, 2004., illetve Lăcătușu, Ioan – Solomon, Ioan: *Un fals „referendum” pentru impunerea unei autonomii anacronice deja existente*. Sfântu Gheorghe: Editura Eurocarpatica, 2007. Lásd még Lăcătușu – Lechințan – Pătrușel, 2003. 84–85.

⁴² Bătălia pentru România. *Antena 3*, 2018. <https://www.antena3.ro/actualitate/social/in-premiera-batalia-pentru-romania-467913.html> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)

székelyföldi jelenségeket Dan Dungaciu elemző,⁴³ de hangsúlyos a magyar- és oroszországi szál például abban a rövid dokumentumfilmben is, amely a kézdivásárhelyi „merényletkísérlet” háttérét kívánja feltárni – elsősorban a magyar szélsőségesekre koncentrálva.⁴⁴ Az újabb nemzedék tagjai közül érdemes megemlíteni George Simion március 15-i sepsiszentgyörgyi akcióját⁴⁵ vagy az úzvölgyi temetőfoglalásokat.⁴⁶ Mindezek a diskurzusok és önreprezentációk folyamatosan napirenden tartják a kérdéskört, gyakorlatilag bármikor lehetővé téve a közvélemény mozgósítását.

A román nemzetállamiság székelyföldi fenyegetettségét tükröző önreprezentációkat csak csekély mértékben tudják árnyalni – vagy egyenesen cáfolni – a román nyilvánosságban azok a megnyilvánulások, amelyek nem a magyar nacionalisták mesterkedéseire és a folyamatos interetnikus feszültségre fókuszálnak. Például Gabriel Andreescu könyve az 1990-es évekbeli román–magyar viszonyról több székelyföldi ügyet is „dekonstruál”,⁴⁷ a helyi identitások sajátosságait

⁴³ Dungaciu és munkatársai elemzései közül lásd pl.: Dungaciu, Dan: „Epidemia de hungaro-virus amenință regiunea. Un document al guvernului ungar, «decorat» de... Miklós Horthy”. *Adevărul.ro*, 2020. április 27., <https://adevarul.ro/blogurile-adevarul/dan-dungaciu-epidemia-de-hungaro-virus-ameninta-2018488.html> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.) Uő: Se va cânta imnul Ungariei la Șumuleu Ciuc? Dimensiunile vizitei Papei Francis în România. *Larics.ro*, 2019. május 28., <https://larics.ro/se-va-canta-imnul-ungariei-la-sumuleu-ciuc-dimensiunile-vizitei-papei-francis-in-romania/> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.); C. Ioana: Cum promovează presa românească „Ținutul Secuiesc”. Propagandă ungară, clișee jurnalistice și iresponsabilitate strategică. *Larics.ro*, 2020. május 4., <https://larics.ro/cum-promoveaza-presa-romaneasca-tinutul-secuiesc-propaganda-ungara-clisee-jurnalistice-si-iresponsabilitate-strategica/> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.), Dungaciu, Dan: „Ce înseamnă de-suveranizarea României în Transilvania? O clarificare pentru presa de la Budapesta”. *Larics.ro*, 2020. június 4., <https://larics.ro/dan-dungaciu-ce-inseamna-de-suveranizarea-romaniei-in-transilvania-o-clarificare-pentru-presa-de-la-budapesta/> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)

⁴⁴ *Autonomie și petarde*, 2016. <https://www.riseproject.ro/documentar-autonomie-si-petarde/> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)

⁴⁵ Modiga, Iulia: Transilvania e România! George Simion, la Sfântu Gheorghe: De ce în inima țării e arborat steagul Ungariei? *Infoprut.ro*, 2019. március 15., <https://infoprut.ro/52100-transilvania-e-romania-george-simion-sfantu-gheorghe-de-ce-in-ima-tarii-arborat-steagul-ungariei.html> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)

⁴⁶ A 2019-es eseményekről lásd Sipos Zoltán: Úzvölgyi temetőfoglalás: Itt az események kronológiája. *Átlászo.ro*, 2019. június 11., <https://atlatszo.ro/politika/uzvolgyi-temetofoglas-itt-az-esemenyek-kronologiaja/> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.), a folytatást lásd Gazda Árpád: Úzvölgyi „keresztháború”: tényleg nyeresre állnak a magyarok a román nacionalistákkal szemben? *VálaszOnline.hu*, 2023. március 9., <https://www.valaszonline.hu/2023/03/09/uzvolgye-aur-roman-nacionalistak-magyar-perek/> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.), a jelenség elemzését pedig lásd: Sarány Orsolya: Párhuzamos valóságok teremtése. Az úzvölgyi katonatemetőben történt interetnikus konfliktus román és magyar média-reprezentációjának összehasonlítása. *Erdélyi Társadalom*, 2021/2. 99–132.

⁴⁷ Andreescu, Gabriel: *Ruleta. Români și maghiari, 1990–2000*. Iași: Polirom, 2001.

elfogulatlanul vizsgálja Marius Lazăr,⁴⁸ Ștefan Bruno és szerzőtársai pedig kiegyensúlyozottságra törekedve elemzik a régiót övező magyar és román sztereotípiákat.⁴⁹

2. Civil diskurzus – fenyegetett és diszkriminált közösség

Az ezredfordulót követően, azzal párhuzamosan, hogy egyre realisabbá vált Románia euroatlanti integrációja, erősödött fel a székelyföldi románság helyzetével kapcsolatban a nyugati mintájú civil diskurzus. A székelyföldi román civil szféra egyszerre lát el kulturális funkciókat és lép fel a helyi románság érdekeinek képviseletében. Tevékenységét a 2000-es évek második fele óta egy nemzeti alapú ernyőszervezet, a „Hargita és Kovászna Megyei Románok Civil Fóruma” próbálja meg összefogni, amely 2010-ben kiegészült több Maros megyei egyesülettel is, felvéve a „Kovászna, Hargita és Maros Megyei Románok Civil Fóruma” nevet (*Forumul Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș*).⁵⁰

Diskurzusuk legfontosabb toposzai a folyamatos magyar hatalmi – politikai és kulturális – túlsúly Hargita, Kovászna és Maros megyében, az itt élő románok „magára hagyatottsága”, jogaik és érdekeik rendszerszintű sérülése, a román önszerveződés fontossága és a közösség fogyása. Forgalmazói rutinosan alkalmazzák az emberi jogi érvkészletet és hivatkoznak az alulról való (civil) szerveződésre, de jellemző még a magyar kisebbségi diskurzusokból is ismerős sérelmi, áldozati szemlélet, a létbizonytalanság érzete és a többség iránti bizalmatlanság (a székelyföldi magyarok többségi attitűdje itt gyakran „románellenességként” értelmeződik).

Ebben az önreprezentációban a székelyföldi megyékben élő románok olyan egységes csoportként jelennek meg, amelynek tagjai hasonló igényekkel és érdekekkel bírnak. Közösségük 1989 után hátrányos helyzetbe került, számos problémával küszködik, és a fennmaradása is kérdéses. Törekvéseik egyszerre irányulnak a (helyi) magyar többséggel való egyenjogúságra és esélyegyenlőségre, a nemzetállam által képviselt otthonosság biztosítására és (országos) többségi státuszuk tiszteletben tartására. Az előbbieket tökéletesen illeszkednek a nyugati, emberi jogi diskurzív keretekbe, ami lehetővé teszi a tényleges román sérelmek és ügyek képviseletét, illetve a magyar kisebbségi panaszok ellensúlyozását és hiteltelenítését egyaránt – szervesen kiegészítve a nemzetállami diskurzust.

A románok diszkriminációjának („elnyomásának”) az okait a magyar többségű önkormányzatok politikájában és a román érdekképviselet gyengeségében

⁴⁸ Lazăr, 2000.

⁴⁹ Bruno, Ștefan (coord.): *Dimensiunile urii interetnice în Secuime*. București: Editura BCS, 1998, 2001., különösen pedig: Bruno, Ștefan: *Secuții și românii. Evoluția unei neînțelegeri*. Indianapolis: InterAcademic Press, 2009.

⁵⁰ A Fórum 2005-ben alakult meg 12 Hargita és Kovászna megyei egyesületből és egy bukaresti alapítványból, Ioan Selejan püspökkel mint tiszteletbeli elnökkel az élén. 2010-ben kibővült még 17 egyesülettel, köztük Maros megyéből is, 2014-ben pedig további 4 egyesület csatlakozott hozzá. Lăcătușu, Ioan – Broanăr, Erich-Mihail: *Repere identitare românești din județele Covasna și Harghita*. Gheorghie, Sfântu: Eurocarpatica, 2014. 655–656.

azonosítják be a civil diskurzus forgalmazói.⁵¹ Míg az előbbiekre gyakran a magyar nyelvhasználat hivatalossá tételét hozzák fel (a román mellett), továbbá a szimbolikus gyakorlatokat (a románok képviselői sokszor kirekesztőnek tartják a magyar és székely jelképek használatát) vagy a források elosztását, az utóbbiak a központi hatalom erélytelenségére és a kellő támogatás hiányára vonatkoznak. A székelyföldi román szervezetek összefogásának és rendszeres finanszírozásának igénye mellett visszatérő javaslatuk, hogy bár a románok nem lehetnek kisebbségek Romániában („a saját országukban”), de mivel a térségben ténylegesen azok, ezért létre kell hozni számukra a „számbeli kisebbség” kategóriáját.⁵² Ezzel vagy más módokon ugyanúgy részesülhetnének többtjogokban, mint amilyenek a nemzeti kisebbségeknek járnak, hátrányos helyzetük ellensúlyozására. Ide tartozik a „kedvezményes szavazatszámmal” vagy egyenesen hivatalból járó román parlamenti képviselőlet vagy például az alpolgármesteri posztokra tartott igény.⁵³ Rendszeresen felmerülő téma még a székelyföldi román közösség eltűnésének veszélye, amelyet a természetes fogyáson túl az 1989 utáni „elűzések”, illetve az ellenséges közeg és a kedvezőtlen viszonyok miatti fokozott elvándorlás is apasztanak.⁵⁴

A székelyföldi románok diszkriminációja és nehézségei már az első „Hargita–Kovászna-jelentésben” helyet kaptak, hogy később folyamatosan visszatérő motívumként jelenjenek meg a román diskurzusban.⁵⁵ A már hivatkozott Ioan Lăcătușu például nemcsak az állami intézményekkel foglalkozik munkáiban, hanem a helyi román civil társadalommal és törekvéseivel is. Az általa társszerkesztett vastkos dokumentum- és cikkgyűjtemény a Kovászna, Hargita és Maros Megyei Románok Civil Fórumának a tevékenységét mutatja be a szervezet létrejöttének tizedik évfordulója alkalmából.⁵⁶ Radu Baltasiu és kollégái pedig a 2010-es évek elején

⁵¹ Vö.: Salat Levente – Veres Valér: Central and Local Public Administration in the Dynamics of Inter-Ethnic Relations in Romania. *Revista Transilvană de Științe Administrative*, 2003/1. 149–161.

⁵² Lásd pl. Memorandum adresat autorităților statului pentru sprijinirea comunităților românești din județul Covasna. In: Sabău-Pop – Lăcătușu, 2015. 187., Lăcătușu, 2004. 116–160.

⁵³ Lăcătușu, 2004. 132–141.

⁵⁴ Ugyanakkor Kiss Tamás és Barna Gergő a következőképp árnyalják a helyzetet: „A magyar dominanciájú településeken a legkisebb a román nemzetiségű lakosság csökkenése. Ennek oka, hogy a magyar dominanciájú települések románsága az adminisztrációban és egyéb román érdekeltségű intézményekben dolgozóakra korlátozódik (állami intézmények, illetve – főként a turizmusban érintett településeken – »román« vállalatok). Így lehetséges, hogy olyan településeken, mint például Székelyudvarhely, Székelykeresztúr, Tusnádfürdő, Szováta vagy Borszék, nem csökkent a románok száma. A másik ok, ami miatt a magyar dominanciájú településeken kedvezőbbben (vagy a magyarok arányát tekintve kedvezőtlenebbül) alakult a románok száma, a szuburbanizáció.” Kiss – Barna, 2012. 18–21.

⁵⁵ Vodă, Valer V.: *Un român alungat se destăinuie*. Sfântu Gheorghe: Editura Eurocarpatica, 2015; Cobianu-Băcanu, Maria: *Drama maghiarizării românilor din Covasna și Harghita*. Sfântu Gheorghe: Editura Eurocarpatica, 2000.

⁵⁶ Sabău-Pop – Lăcătușu, 2015.

6. kép. Előadás a Marosfői nyári egyetemen (Forrás: a szerző felvétele, 2015)

folytattak egy kutatást néhány Hargita és Kovászna megyei településen. A szociológusok egy létében fenyegetett, nyomás alatt álló kisebbségi közösségként mutatták be a székelyföldi románságot,⁵⁷ ami kifejezetten rimel a korábbi Hargita–Kovászna-ügyekre. A szöveg egyrészt hasonló módon, egyfajta morális pánikot keltve számol be a régió interetnikus viszonyairól, másrészt a média révén országos ügy lett belőle – még egy dokumentumfilmet is megihletett.⁵⁸ A háromszéki román aktivista, később AUR-párti parlamenti képviselő, Dan Tanasă pedig egy vaskos kötetben adta közre számos ügyének dokumentációját, ezzel is megőriztve a „Románia szívében” élő románok hátrányos helyzetét.⁵⁹

Tanasă egyszerre civil és nemzetállami megközelítése viszont nemcsak a székelyföldi magyar érdekképviseléssel vagy a magyar Székelyföld-képekkel került szembe, hanem azzal az önreprezentációval is, amely más székelyföldi román civilek munkásságából bontakozik ki. A Kovászna, Hargita és Maros Megyei Románok Civil Fórumán kívül ugyanis létezik egy „alternatív” román csoport is, amely elsősorban Sepsiszentgyörgyön tevékenykedik, és más módon viszonyul a magyar–román együttéléshez, mint a fentebb említett aktorok. Ide sorolható

⁵⁷ Baltasiu, Radu – Săpunaru, Gabriel – Bulumac, Ovidiana: *Slăbirea comunității românești din Harghita–Covasna*. București: Editura Etnologică. Colecția de Studii Sociologice, 2013.

⁵⁸ România de poveste – Românii uitați din Ținutul Secuiesc. *R(omânia) TV*, 2012, <https://www.dailymotion.com/video/xokxau> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)

⁵⁹ Tanasă, Dan: *Uitați în inima României. Aspecte actuale ale conviețuirii româno-maghiare în județele Covasna și Harghita*. Sfântu Gheorghe: Editura Eurocarpatica, 2016.

a 2000–2010-es években különösen aktív Közösségért Egyesület (*Asociația Pentru Comunitate*), amely nem a nemzetállam megerősítésétől, hanem az interetnikus párbeszédétől reméli a helyi románok közérzetének javulását. Ennek érdekében például magyar–román vitafórumot is rendeztek,⁶⁰ de vállalták a konfrontációt a Fórumban tömörülő román aktivistákkal is.⁶¹ Érdemes még megemlíteni az APC-hez kötődő Dan Manolăchescu, aki kis könyvében a Székelyföldet övező mítoszoknak üzent hadat.⁶²

3. Spirituális – ortodox Székelyföld

Az ateista nemzeti kommunista rezsim összeomlása után gyorsan magára találó Román Ortodox Egyház az egész országban építhetett az ideológiai ürre, az új hatalom legitimációs problémáira, a szociális, gazdasági és politikai válságokra, illetve a társadalomban tovább élő vallásosságra.⁶³ A székelyföldi megyét egybe véve ugyan nem voltak ideálisak a körülmények, de az egyház itt is hivatkozhat a román népesség tényleges gyarapodására, valamint arra, hogy a három megyében az ortodox felekezethez tartozók száma a legnagyobb. Az volt a célja, hogy minél nagyobb súllyal legyen jelen ebben a térségben is,⁶⁴ amihez kapóra jött, hogy a politikai átmenet időszakában gyakorlatilag az egyetlen „össz nemzeti” intézményként tudott itt fellépni. Így kezdettől fogva a helyi román önszerveződés egyik pillérévé vált, amihez megfelelő bázist nyújtott a Csíkszereda székhelyű Kovászna–Hargitai Püspökség 1994-es megalapítása. Élén húsz éven át egy rendkívül aktív és hatékony személyiség, Ioan Selejan püspök (1994–2014 között érsek) állt,⁶⁵ aki elérte, hogy az ortodox egyház még napjainkban is fontos tényezőnek számít. Ez a magyarázat arra is, hogy a spirituális diskurzus bizonyos mértékben az összes többi itt

⁶⁰ Kovács Zsolt: *Vox Populi: román–magyar vita háromszéki módra*. Maszol.ro, 2015. január 27. <https://maszol.ro/belfold/41984-vox-populi-roman-magyar-vita-haromszeki-modra> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 23.)

⁶¹ A 2010-es vitát lásd: <https://pentrucomunitate.blogspot.com/2010/05/raspuns-la-scrisoarea-deschisa-adresata.html> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 23.), illetve „Verdict științific” comunist, marca Ioan Lăcătușu: *Observatorul de Covasna nu există! Covasnamedia.ro*, 2010. május 12. <https://covasnamedia.ro/actualitate/%E2%80%9EVerdict-%C8%99tiintific%E2%80%9C-comunist-marca-ioan-lacatu%C8%99u-observatorul-de-covasna-nu-exista> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 23.)

⁶² Manolăchescu, Dan: *Székelyföld mítoszai*. Sepsiszentgyörgy: Zaka Edit Kiadó, 2009.

⁶³ Stan, Lavinia – Turcescu, Lucian: *Religie și politică în România postcomunistă*. București: Curtea Veche, 2010, újabban lásd még Schmitt, Oliver Jens: *Biserica de stat sau Biserica în stat? O istorie a Bisericii Ortodoxe Române: 1918–2023*. București: Humanitas, 2023.

⁶⁴ Tateo, Giuseppe: *Sub semnul crucii. Catedrala Mântuirii Neamului și construcția de biserică în România postsocialistă*. Iași: Polirom, 2024. 162–163.

⁶⁵ Selejant 2014-ben Bányási metropolitává választották, a Kovászna–Hargitai Püspökség élén pedig Andrei Moldovan metropolita követte. Az ortodox egyház szerepéről lásd pl. Zahorán Csaba: *Az egyház visszatér. A Román Ortodox Egyház a székelyföldi magyar és román nemzetépítés diskurzusában 1989 után*. *Múltunk*, 2012/4. 20–65.

7. kép. Ioan Selejan érsek Csíkszeredában a román nemzeti ünnepen (Forrás: a szerző felvétele, 2011)

taglalt beszédmódban kimutatható (a modernizációt leszámítva). Központi topozsa az ortodoxia mostoha sorsa, a Román Ortodox Egyház nehéz helyzete, illetve vallási-nemzeti missziója a székelyföldi régióban, az egyházi-vallásos nyelvezet és szemlélet pedig jól megkülönböztethetővé teszi.⁶⁶

Az ortodox egyháznak a magyar többségű Székelyföldön folytatott tevékenysége nemcsak spirituális jellegű, hanem az egységes ortodox (azaz román) tér egy elidegenített régiójának a reintegrációját is szolgálja. Az egyház ennek megfelelően megkerülhetetlen aktor a román nemzeti ünnepek lebonyolításában. A hívek gondozása mellett nagy súlyt helyez az ortodox és román jelképekre is: a romos vagy eltűnt ortodox templomok, kolostorok és kápolnák restaurálására és újak létesítésére (például Marosfőn), troiákat, emlékművek és emléktáblák állítására stb.⁶⁷ Ugyanakkor a hitélet helyszíneinek és az ortodox szimbólumoknak a gyarapodása a magyar diskurzusban általában román térhódításként, „hagymakupolás

⁶⁶ Lăcătușu – Lechințan – Pătrușel, 2003. 127–148.

⁶⁷ *Bisericile din Harghita și Covasna – în pericol*. București: Societatea „Adevărul” – S.A., é. n.

honfoglalásként” kereteződik, ami pontosan érzékelteti a felekezeti-nemzeti rivalizálást.⁶⁸ Az ortodoxia jelenlétét fokozza az is, hogy az egyház a rendszerváltás után is megtartotta az eredetileg görögkatolikus, de 1948 után „átvett” templomok többségét.⁶⁹

Az alkalmi interetnikus súrlódások,⁷⁰ vitatható tézisek és nacionalista állásfoglalások ellenére az ortodox papok megnyilatkozásait alapvetően a keresztény értékek és a békés együttélés fontosságának a hangsúlyozása jellemzi. Az ortodox Székelyföld önreprezentációja szintén több közegeben formálódik: például a *Condeiu ardelean* című román regionális lap szövegei révén, az egyházi és vallási témájú publikációkban, de az újmédiában megjelenő tartalmak is hozzájárulnak a terjedéséhez. Az ortodox egyház és az egyházi személyiségek nagy teret kapnak a székelyföldi románsággal foglalkozó kiadványokban: például a már említett szintézisekben⁷¹ gyakran valamelyik egyházi személy sorai köszöntik az olvasót, de munkájukat és jelentőségüket szinte minden írás megemlíti.⁷² Ezekon kívül több reprezentatív kötet mutatja be a székelyföldi püspökség történetét és tevékenységét,⁷³ továbbá a régió kiemelkedő – jelenlegi és múltbéli – ortodox személyiségeit és magát az egyházmegyét, templomaival, kolostoraival, közösségeivel együtt.⁷⁴

⁶⁸ A kifejezés Csáky Zoltán és Marossy Géza dokumentumfilmjének címéből származik, amelyet 2001-ben mutattak be a Duna Televízióban. Lásd még Csáky Zoltán: Hagymakupolás honfoglalás Erdélyben. Dokumentumfilm az ortodox egyház terjeszkedéséről. In: Uó: *Hagymakupolás honfoglalás*. Budapest: Püski, 2004. 35–58. A spirituális diskurzus és önreprezentáció egyik etnicizált és átpolitizálódott példájának tekinthető a székelyudvarhelyi Cserehát-ügy is, amely során a város vezetése egy – igaz, nem ortodox, hanem görögkatolikus – apácarenddel került konfliktusba. Lásd pl. Lukács Csaba: Cserehát – a bizalom ára. *Magyar Nemzet*. hu, 2000. április 9., <https://magyarnemzet.hu/archivum-archivum/2000/04/cserehat-a-bizalom-ara> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.), Dr. Marcu, Vasile: *Biserica Română unită cu Roma, greco-catolică, jefuită și umilită. Conflictul din Odorheiu Secuiesc, Documente și mărturii*. București: Crater, 1998., ill. Andreescu, 2001. 244–265.

⁶⁹ Fotache, Violeta: Centru Ortodox din Transilvania. Toplița, punct de atracție pentru credincioși, dar și pentru amatorii de senzații tari. *Ezv.ro*, 2015. július 4., <https://evz.ro/centru-ortodox-din-transilvania-toplita-punct-de-atracție-pentru-credinciosi-dar-si-pentru-amatorii-de-senzatii-tari.html> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)

⁷⁰ Bruno, 2009. 64–69.

⁷¹ Lăcătușu – Lechințan – Pătrunjel, 2003; Lăcătușu – Broanăr, 2014.

⁷² Lásd pl. Cobianu-Băcanu, 1998. 160–170.; Lăcătușu, 2021. 141–220.; Lăcătușu, Ioan: *Identitate și cultură la români din Secuime*. Cluj-Napoca: Editura Carpatina, 1995. 102–144.

⁷³ Lăcătușu, Ioan – Ploșnea, Nicoleta: *O candelă în Carpați: Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei: 15 ani de la înființare. 1994–2009*. Miercurea-Ciuc: Editura Grai Românesc, 2009.

⁷⁴ Broanăr, Erich-Mihail – Lăcătușu, Ioan – Părvu, Sebastian: *Păstori sufletești ai Sfințelor Altare din Eparhia Covasnei și Harghitei*. Miercurea-Ciuc: Editura Grai Românesc, 2015, Lăcătușu, Ioan – Broanăr, Erich-Mihail: *Lăcășuri ortodoxe din Episcopia Covasnei și Harghitei*. Sfântu Gheorghe: Editura Eurocarpatina, 2019, Lăcătușu, Ioan (ed.): *Mitropolitul Ioan al Banatului: în slujba neamului*. Sfântu Gheorghe: Eurocarpatina, 2022, Aurel Pentelescu – Gavriil Preda: *Oameni și fapte din veacul trecut: studii și articole*. Ploiești: Editura Universității Petrol Gaze din Ploiești, 2014; Surdu, Alexandru: *Publicistica Mitropolitului Nicolae Colan*. Cluj Napoca:

Az önreprezentáció tekintetében érdemel még említést az a kis, hat nyelven (a román mellett angolul, franciául, németül, olaszul és spanyolul) megjelent kötet, amelyet egy kormányhivatal adott ki 1995-ben. A románok Kovászna és Hargita Szent Püspökségében⁷⁵ című, alig több mint 40 oldalas munkában Mircea Sfârlea a hagyományos nacionalista történelemszemlélet alapján foglalja össze a székelyföldi interetnikus kapcsolatokat – vagyis tulajdonképpen a román sérelmeket – a kezdetektől az 1990-es évekig, nyilvánvalóan a nemzetközi szinten zajló magyar–román „információs háború” részeként.

4. Modernizációs diskurzus – a fejlődés aktorai

A román modernizációs diskurzus középpontjában nem is annyira a románság mint csoport található, hanem a román állam modernizációs szerepe – igaz, időnként a Székelyföldön élő románok is megjelennek benne mint a fejlesztések fontos aktorai. Erdély e hagyományosan, már az 1918 előtti korszakokban is elmaradott, periférikus régiójának felzárkóztatása a II. világháború után került újra előtérbe. A kommunista hatalom gyakran hivatkozott is a térség modernizációjára mint az új berendezkedés egyik vívmányára. Az 1989-es fordulatot követően azonban ellentmondásosabb lett a helyzet, mivel ettől fogva szabadon lehetett beszélni a fejlesztések egyik velejárájáról – a lakosság nemzetiségi összetételének módosulásáról is. A jelenlegi diskurzus fő toposza szerint az elmaradott térség modernizációját a román államba való minél teljesebb integráció szolgálná a legjobban, míg a magyar kisebbségi nemzetépítés és autonómista törekvések inkább akadályozzák a fejlődést. Az utóbbiak kapcsán általában az a vád fogalmazódik meg, hogy az „etnikai szegregáció” a régió elszigetelődésével, „enklavizálódásával” jár. Ezt az inkább „technokrata” beszédmódot a pragmatikus, racionális szemlélet határozza meg, amely – mivel a gazdasági kérdésekre fókuszál – látszólag mentes az etnicitástól is.

A modernizációs önreprezentáció a román fejlesztési koncepciókból kiindulva ábrázolja a térséget és lakosságát. A román tőke és munkaerő szabad beáramlásából a térség és az egyének egyaránt profitálnak. Ennek az önreprezentációnak az alakítói kevésbé veszik figyelembe a magyar kisebbségi elit által kiemelten kezelt etnikai elvet, mi több, kritikusan viszonyulnak hozzá. Bírálják az „etnikai alapú autonomista” törekvéseket, megkérdőjelezzik a székelyföldi öngazgatás gazdasági alapjait, illetve a magyar elitek kompetenciáját.

Renaşterea, 2013, Pop, Preot Emil: *Biserica Ortodoxă Sfinţii Apostoli Petru, Pavel şi Andrei. 70 de ani*. Braşov: Editura Scoruş Impex, 2005, Fotache, Violeta: *Centru Ortodox din Transilvania. Topliţa, punct de atracţie pentru credincioşi, dar şi pentru amatorii de senzaţii tari*. *Evz.ro*, 2015. július 4., <https://evz.ro/centru-ortodox-din-transilvania-toplita-punct-de-atractie-pentru-credinci-osi-dar-si-pentru-amatorii-de-senzatii-tari.html> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)

⁷⁵ Sfârlea, Mircea: *Româniile din Sfânta Episcopie a Covasnei şi Harghitei*. Departamentul Informaţiilor Publice, 1995.

8. kép. *Baróti utcakép* (Forrás: a szerző felvétele, 2013)

Az előbbire jó példa a már több mint húsz éve napirenden lévő romániai regionalizáció vitája. A fennálló megyék összevonásával kialakítandó régiók kapcsán a magyar érdekképviselet rendre a Székelyföld önálló régióként való megszervezését javasolja, amit a román politikai szereplők – reflexből – nemzeti alapon, a különféle szakértők pedig gazdasági érvekkel utasítanak el. Míg az előbbieket a nemzetállami eszmére és a román alkotmányra hivatkoznak, az utóbbiak szerint az etnikai szemponthoz való (magyar) ragaszkodás idejétmúlt, és gazdasági szempontból sem ésszerű.⁷⁶ A jelenleg érvényes, 1998-ban kialakított régiós beosztásban a Székelyföldet ugyan nem darabolták fel, mint egyes korábbi időszakokban, de a Központ (*Centru*) régió részeként erősen román többségű megyékkel vonták össze, Gyulafehérvár székhellyel. Ennek a struktúrának a megerősítése a megyék rovására hasonlóan elfogadhatatlannak számít a magyar elitnek szemében, mint a különféle más, a székely megyéket ide-oda rendezgető megoldások.⁷⁷ A magyar javaslatokra mintegy válaszképp számos román elemző és újságíró mutatott rá a székelyföldi autonómia gazdasági oldalának kérdőjeleire. Például Sorin Ioniță egy 2006-os írásában kifejezetten szegény régióként jellemezte a Székelyföldet,

⁷⁶ Bajtalan Hunor: Székelyföld a romániai régióépítés keresztútjében. *Magyar Kisebbség*, 2016/1. 17.

⁷⁷ Uo. 14–22.

és hogy Hargita és Kovászna megyék tulajdonképpen a központi költségvetés legjobban támogatott megyéi közé tartoznak,⁷⁸ de hasonló következtetésekre jutottak más szerzők is.⁷⁹

5. Történeti diskurzus – románok Délkelet-Erdély történetében

A Székelyföld 1918 előtti társadalomtörténete tükrében az egyik legnagyobb kihívást a régió múltjának integrálása jelenti a román nemzeti narratívába. A román etnogenezis említett axiómáira, a székelyföldi román bevándorlásra, a régió és a Kárpátokon túli román fejedelemségek kapcsolataira, majd az impériumváltás utáni változásokra fókuszálva több intézmény is létrejött a Székelyföldön az 1990–2000-es években. Ennek révén jelentős mennyiségű irodalom született a legváltozatosabb témákban.⁸⁰ A különféle kulturális központok és múzeumok közül kiemelkedik az 1999-ben Sepsiszentgyörgyön megalapított, kiterjedt kutató- és dokumentációs tevékenységet folytató Kovászna-Hargita Európai Tanulmányok Központja (*CESCH*), amely 2017 óta a Román Akadémia keretén belül működik. Kiadója, az *Eurocarpatica*⁸¹ és további műhelyek gondozásában egy sor folyóirat, évkönyv, monográfia, tanulmánykötet és egyéb kiadvány gyarapítja rendületlenül a történeti diskurzust, és építi a székelyföldi románság történeti önreprezentációját. Központi toposzaként lehet említeni az ismeretlensége ellenére gazdag délkelet-erdélyi román múltat, amelyet a helyi magyar többség egyszerre ignorál és eltakar. A diskurzust forgalmazó szerzők számos tudományág (történettudomány, régészet, szociológia, néprajz, antropológia, politológia stb.) eredményeit vonultatják fel, ami akár a magyar Székelyföld-reprezentációk ellensúlyozását is szolgálhatja. Ugyanakkor a tudományos munkák egy részében erőteljesen kiütöközik az etnocentrikus szemlélet vagy a nemzeti/politikai elkötelezettség, ami a színvonal egyenetlenségében is megmutatkozik.

A történeti önreprezentáció – amely tulajdonképpen az összes többit is magában foglalja – egyrészt dokumentálja a székelyföldi románság mai életét és aktuális helyzetét, másrészt megjeleníti a helyi gyökereit, és elhelyezi a közösséget a román nemzeti térben és történelemben. Azt igyekszik tudatosítani, hogy a délkelet-erdélyi románokat kulturális és egyéb emlékeik, értékeik és hagyományaik a régió

⁷⁸ Ioniță, Sorin: Autonomie și sărăcie în Secuime. *SAR Policy Brief*, Nr. 22., 2006., <https://www.romaniacurata.ro/wp-content/uploads/2017/12/AUTONOMIE-%C5%9EI-S-%C4%82R%C4%82CIE-%C3%8EN-SECUIE-MAI-2006.-NR-22.pdf> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)

⁷⁹ Lásd pl. Cozmei, Victor: Cum arata profilul Tinutului Secuiesc: istorie, populatie si economie. *HotNews.ro*, 2011. június 16., <https://hotnews.ro/cum-arata-profilul-tinutului-secuiesc-istorie-populatie-si-economie-678303> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.) és Pescaru, Constantin: Ce inseamna Tinutul Secuiesc pentru economia Romaniei. *Ziare.com* 2013. február 27. <https://ziare.com/economie/analiza-economica/ce-inseamna-tinutul-secuiesc-pentru-economia-romaniei-1221140> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)

⁸⁰ Lăcătușu – Broanăr, 2014. 259–265.

⁸¹ Lăcătușu – Broanăr, 2014. 281–282.

8. kép. Nagy-Románia, 1848 mártírjai, valamint 1918 és 1945 hősei emlékére állított kereszt az erdőszentgyörgyi ortodox templom kertjében (Forrás: a szerző felvétele, 2010)

megye román aktorainak tevékenységét – az ortodox papoktól a rendőrtiszteken és prefektusokon át a kutatókig és művészekig. Ez a különféle évkönyvek és

konstitutív tényezőjévé teszik. Diskurzusuk alapvetően a román tudományosság konzervatív-nemzeti irányához sorolja a szerzők többségét. Az Eurocarpatica digitális könyvtára hű keresztmetszetét nyújtja a legkülönbélebb műhelyek, kiadók és szerzők által vizsgált témáknak és feldolgozásuk módjának.⁸² Nagyszámú helytörténeti munka térképezi fel például a székelyföldi románság településeit és emlékeit,⁸³ de érdemes megemlíteni az említett Ioan Lăcătușu kötetei közül azokat, amelyek elsősorban a román Sepsiszentgyörgy történetét mutatják be.⁸⁴ Egy sor kiadvány a román antirevizionizmus hagyományait követve taglalja az erdélyi és székelyföldi románság sérelmeit, illetve az évszázados magyar nacionalista törekvéseket,⁸⁵ de a II. világháború előtti szemléletet idézi fel azoknak a szövegeknek az új kiadása is, amelyek egykor megalkották az „elszékelyesített” régió képét.⁸⁶ Külön kategóriát alkotnak azok a kiadványok, amelyek egyfajta öndokumentációs céllal ismertetik a három

⁸² https://eurocarpatica.ro/?page_id=2

⁸³ Lásd pl. Hagi, Alexandra Pintrijel: *Zăbala: repere monografice*. Miercurea Ciuc: Editura Grai românesc, 2021.

⁸⁴ Lăcătușu, 2017, Uő: „În centru la Sân-Georgiu”: *românii din Sfântu Gheorghe, județul Covasna*. Sfântu Gheorghe: Eurocarpatica, 2021.

⁸⁵ Lásd pl. Mustățã, Constantin: *Teroare în Ardeal*. București: Roza Vânturilor, 2008., Raoul Șorban: *Chestiunea maghiară*. București: Editura VALAHIA, 2001.; Popescu, Ion Longin: *O insulă a Șerpilor în inima României – despre soarta românilor din Harghita și Covasna*. București: Editura România Pur și Simplu, 2006.

⁸⁶ Lásd pl. Lăcătușu, Ioan (ed.): *Nicolae Iorga despre secu și rostul lor între români*. Sfântu Gheorghe: Eurocarpatica, 2014; illetve Popa-Lisseanu, Gheorghe: *Originea secuilor și secuizarea românilor*. București: România Pur și Simplu, 2003.

folyóiratok lapjain, továbbá egy Szakembereink című sorozatban ölt testet,⁸⁷ valamint olyan kiadványokban, mint a „Román személyiségek Kovászna és Hargita megyében”.⁸⁸

A már többször is hivatkozott, 2003-ban megjelent nagyszabású, közel 750 oldalas munka, *A Kovászna és Hargita megyei románok a székelyföldi román társadalom valóságos enciklopédiájának tekinthető, amely sorra veszi az itt élő románok történeti, néprajzi, kulturális, művészeti, politikai és egyéb vonatkozásait.*⁸⁹ Bevezető írásait Ioan Selejan ortodox püspök, Nicolae Edroiu történész és a három szerző, Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan és Violeta Pătrunjel jegyzik, akik a történeti önreprezentáció szemléletes példáival szolgálnak.

A számos kiadvány tulajdonképpen egyfajta román érvként is értelmezhető abban a vitában, amelyet a Székelyföld és Erdély reprezentációjáról – illetve annak kisajátításáról – folytatnak a magyar és román nacionalisták a nemzeti eszme kezdetei óta. A reprezentáció ellenőrzéséért zajló rivalizálásra számtalan példát lehetne felhozni (a brüsszeli „Székelyföld-irodától”⁹⁰ a „Székelység története” című segédtankönyv körüli „botrányon”⁹¹ át egészen addig az ügyig, amelyet a csíksomlyói búcsú UNESCO-világörökségi listára való felvételének meghíúsulása váltott ki⁹²), de itt most csak egy kisebb, igaz, annál jellemzőbb esetre térek ki. 2014-ben a Kovászna, Hargita és Maros Megyei Románok Civil Fórumának vezetősége felháborodottan szólalt fel a Kovászna Megyei Tanács megbízásából kiadott Székelyföld/Ținutul Secuiesc/Szeklerland című turisztikai publikáció kapcsán. Kritikájuk szerint a háromnyelvű, igényesen elkészített kiadvány „láthatóan románellenes jellegű” és diszkriminatív – mivel fényképei kizárólag a térség magyar közösségét jelenítik meg –, továbbá „neorevizionista” – mivel egy olyan „földre” hivatkozik, amely nem létezik Románia közigazgatásában.⁹³

⁸⁷ *Profesioniștii noștri*

⁸⁸ Lăcătușu, Ioan – Teacă, Florentina – Broanăr, Erich-Mihail: *Personalități românești din Covasna și Harghita*. Sfântu Gheorghe: Editura Eurocarpatica, 2019.

⁸⁹ Lăcătușu – Lechințan – Pătrunjel, 2003.

⁹⁰ Rostás Szabolcs: Bukaresti ösztűz a Székelyföld-irodára. *Magyar Nemzet*, 2011. június 1. 9.

⁹¹ Lásd pl. Diaconescu, Marius: Mit și manipulare prin manualul de istorie a secuilor. *Historia*, 2013/március 19–23. és Rossz fordítás vezetett a székelység történetéről szóló könyvet ért kritikához. *Krónika.ro*, 2013. március 18., <https://kronikaonline.ro/erdelyi-hirek/rossz-forditas-vezetett-a-szekelyseg-torteneterol-szolo-konyvet-ert-kritikahoz> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)

⁹² Sipos Zoltán: Csíksomlyó az UNESCO-ban: Magyarország frontálisan támad, Románia ravaszul kitér. *Átlátszó.ro*, 2016. december 9., <https://atlatzo.ro/oroksegvedelem/csiksomlyo-az-unesco-ban-magyarorszag-frontalisan-tamad-romania-ravaszul-kiter/> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.) és Szabó Tünde: UNESCO-fiasco: egyedül Cioioșek lelken szárad Csíksomlyó sara? *Átlátszó.ro*, 2018. november 23., <https://atlatzo.ro/oroksegvedelem/unesco-fiasco-egyedul-cioiosek-lelken-szarad-csiksomlyo-sara/> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)

⁹³ Forumul Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș sesizează CNCD cu privire la o publicație apărută sub egida Consiliului Județean. In: Sabău-Pop – Lăcătușu, 2015. 785–786.

Konklúzió – a székelyföldi román önreprezentációk funkciója

A székelyföldi románok egyszerre „államalkotó” többségi és „számbeli” kisebbségi státusza alapvetően határozza meg közösségi diskurzusaikat és a belőlük építkező (ön)reprezentációkat. A többségi igények és a kisebbségi helyzetből fakadó szükségletek ellentmondásossága olyan feszültséget generál, amely egy időben nyilvánul meg triumfalista és domináns, valamint sérelmi, áldozati és védekező attitűdökben. Különösen az utóbbiak a jellemzők, a régióban élő románok elitcsoportjai ugyanis többségiként szemlátomást méltatlannak érzik kisebbségi pozíciójukat a román nemzetállam kellős közepén, egy olyan viszonyrendszerben, amely hagyományosan a többség–kisebbség hierarchiára épül. Ugyanakkor önreprezentációikban kitapintható egy emancipatorikus törekvés is, amelynek célja a helyi székely-magyar többséggel való egyenrangúság és a történelmi hátrányok ledolgozása. Az 1989-es fordulat óta, a demokratikus berendezkedés körülményei között a székelyföldi román vezetők hasonló stratégiák alapján próbálják megszervezni közösségüket, mint egy „klasszikus” kisebbség: a nemzeti ideológia mentén való mozgósítással és saját, ugyancsak nemzeti alapú intézményi kereteik kialakításával és fenntartásával, valamint a döntéshozatalban való részvételük biztosításával.

Írásomban öt csoportba soroltam be az 1989 után kialakított székelyföldi román önreprezentációkat. A középpontjában a román nemzetállami ideológia és védelme található, a spirituális a helyi ortodoxiára koncentrál; a civil a kisebbségben élő románok jogaira hivatkozik; a modernizációs a régió fejlesztésének szükségességét hangsúlyozza; a történelmi pedig a székelyföldi románok gyökereit tárja fel. Mindezek együtt fontos nemzeti funkciókat látnak el: el kell ismertetniük a székelyföldi románság mint különleges közösség létét és folytonosságát a román nemzet belső határvédékén, egyúttal pedig meg kell jeleníteniük az egységes román nemzethez való tartozásukat, integrálva történetüket a román nemzet és annak építésének történetébe. Továbbá hozzá kell járulniuk a helyi román társadalomépítéshez, ennek érdekében mozgósítaniuk kell a regionális és országos román közvéleményt, valamint ellensúlyozniuk kell a magyar nemzetépítést. Végül, de nem utolsósorban pedig legitimálniuk kell a székelyföldi románság képviselésében fellépők tevékenységét. Bár szinte minden beszédmód esetében létezik olyan reprezentáció, amely nemzetileg semleges és nem konfliktusforrásként tekint a Székelyföldre, egyértelmű, hogy az etnocentrikus és gyakran sérelmi diskurzusokból kialakuló önreprezentációk vannak túlsúlyban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Andreescu, Gabriel: *Ruleta. Români și maghiari, 1990–2000*. Iași: Polirom, 2001.
- Autonomie și petarde*, 2016. <https://www.riseproject.ro/documentar-autonomie-si-petarde/> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)
- Bajtalan Hunor: Székelyföld a romániai régióépítés keresztútjében. *Magyar Kisebbség*, 2016/1. 17.
- Baltasiu, Radu – Săpunaru, Gabriel – Bulumac, Ovidiana: *Slăbirea comunității românești din Harghita–Covasna*. București: Editura Etnologică. Colecția de Studii Sociologice, 2013.
- Bányai Péter: *Az eredeti demokráciától a maffia-állam felé?* Kolozsvár: Koinónia Könyvkiadó, 2005.
- Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése (1989–1990)*. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2014.
- Bătălia pentru România, *Antena 3*, 2018. <https://www.antena3.ro/actualitate/social/in-premiera-batalia-pentru-romania-467913.html> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)
- Biró A. Zoltán: „Csodálatos” és „intoleráns” vidék. Jegyzetek a Har-Kov problémáról. In: Biró A. Zoltán: *Stratégiák vagy kényszerpályák? Tanulmányok a romániai magyar társadalomról*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 1998. 167–178.
- Bisericile din Harghita și Covasna – în pericol*. București: Societatea „Adevărul” – S.A., é. n.
- Broanăr, Erich-Mihail – Lăcătușu, Ioan – Pârveu, Sebastian: *Păstori sufletești ai Sfințelor Altare din Eparhia Covasnei și Harghitei*. Miercurea-Ciuc: Editura Grai Românesc, 2015.
- Brubaker, Rogers: A nemzeti mivolt és a nemzeti kérdés a Szovjetunióban és utódállamaiban – egy institucionalista elemzés tükrében. In: Rogers Brubaker: *Nacionalizmus új keretek között*. Budapest: L’Harmattan, 2006. 32–60.
- Bruno, Ștefan (coord.): *Dimensiunile urii interetnice în Secuime*. București: Editura BCS, 1998, 2001.
- Bruno, Ștefan: *Secuții și românii. Evoluția unei neînțelegeri*. Indianapolis: Inter-Academic Press, 2009.
- C. Ioana: Cum promovează presa românească „Ținutul Secuiesc”. Propagandă ungară, clișee jurnalistice și iresponsabilitate strategică. *Larics.ro*, 2020. május 4., <https://larics.ro/cum-promoveaza-presa-romaneasca-tinutul-secuiesc-propaganda-ungara-clisee-jurnalistice-si-iresponsabilitate-strategica/> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)
- Cobianu-Băcanu, Maria: *S.O.S. - românii din Covasna și Harghita*. Târgu-Mureș: Editura Universității Petru Maior”, 1998.,

- Cobianu-Băcanu, Maria: *România în fața provocărilor secolului XXI. Studii și articole*. București: Editura România Pur și Simplu, 2004.
- Cozmei, Victor: Cum arata profilul Tinutului Secuiesc: istorie, populatie si economie. *HotNews.ro*, 2011. június 16., <https://hotnews.ro/cum-arata-profilul-tinutului-secuiesc-istorie-populatie-si-economie-678303> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)
- Csata Zsombor: A politikai-adminisztratív elit változásai Csíkszeredában (1968–2000). *Magyar Kisebbség*, 2002/1. 260–286.
- Csáky Zoltán: Hagymakupolás honfoglalás Erdélyben. Dokumentumfilm az ortodox egyház terjeszkedéséről. In: Uő: *Hagymakupolás honfoglalás*. Budapest: Püski, 2004. 35–58.
- Csergő Zsuzsa – Goldgeier, James M.: Nationalist Strategies and European Integration. In: Kántor Zoltán – Majtényi Balázs – Ieda, Osamu – Vizi Balázs – Halász Iván (eds.): *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*. Sapporo: Slavic Research Center, Hokkaido University, 2004 (Slavic Eurasian Studies; No. 4.)
- Csinta Samu: A barikád másik oldalán. *ErdélyiNapló.ro*, 2014. január 16. <https://erdelyinaplo.ro/aktualis/a-barikad-masik-oldalan> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)
- Csinta Samu: Székely „terroristák” kálváriája. *Székegyhon.ro*, 2024. május 11. <https://szekelyhon.ro/aktualis/szekely-bterroristakr-kalvariaja> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 22.)
- Diaconescu, Marius: Mit și manipulare prin manualul de istorie a secuilor. *Historia*, 2013/március. 19–23.
- Domokos Péter: Körbe-körbe -karikába. Román civil szervezetek Kovászna megyében. *Erdélyi Riport*, 2005/14. 32–35.
- Dungaciu, Dan: A két Magyarország, Erdély és Trianon. *Főtér.ro*, 2019. március 12. https://foter.ro/cikk/20190312_a_ket_magyarország_erdely_es_trianon/Dan (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)
- Dungaciu, Dan: Se va cânta imnul Ungariei la Șumuleu Ciuc? Dimensiunile vizitei Papei Francis în România. *Larics.ro*, 2019. május 28., <https://larics.ro/se-va-canta-imnul-ungariei-la-sumuleu-ciuc-dimensiunile-vizitei-papei-francis-in-romania/> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)
- Dungaciu, Dan: „Epidemia de hungaro-virus amenință regiunea. Un document al guvernului ungar, «decorat» de... Miklós Horthy”. *Adevărul.ro*, 2020. április 27. <https://adevarul.ro/blogurile-adevarul/dan-dungaciu-epidemia-de-hungaro-virus-ameninta-2018488.html> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)
- Dungaciu, Dan: „Ce înseamnă de-suveranizarea României în Transilvania? O clarificare pentru presa de la Budapesta”. *Larics.ro*, 2020. június 4., <https://larics.ro/dan-dungaciu-ce-inseamna-de-suveranizarea-romaniei-in-transilvania-o-clarificare-pentru-presa-de-la-budapesta/> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 24.)

- EXCLUSIV – Cum a câștigat și cum s-a menținut Dorin Florea 20 de ani în funcția de primar: o istorie electorală a municipiului Târgu Mureș. *msnews.ro*, 2020. március 10. <https://www.msnews.ro/exclusiv-cum-a-castigat-si-cum-s-a-mentinut-dorin-florea-20-de-ani-in-functia-de-primar-o-istorie-electoral-a-municipiului-targu-mures/> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 22.)
- Farkas Réka: Befejeződött a jelöltállítás. *Háromszék*, 2008. április 24. 1–2
- Forumul Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș sesizează CNCD cu privire la o publicație apărută sub egida Consiliului Județean. In: Sabău-Pop – Lăcătușu, 2015. 785–786.
- Fotache, Violeta: Centru Ortodox din Transilvania. Toplița, punct de atracție pentru credincioși, dar și pentru amatorii de senzații tari. *Evez.ro*, 2015. július 4., <https://evz.ro/centru-ortodox-din-transilvania-toplita-punct-de-atractie-pentru-credinciosi-dar-si-pentru-amatorii-de-senzatii-tari.html> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)
- Gallagher, Tom: *Democrație și naționalism în România 1989–1998*. București: All Educational, 1999.
- Gallagher, Tom: *Furtul unei națiuni. România de la comunism încoace*. București: Humanitas, 2004.
- Gazda Árpád: Úzvolgyi „keresztesháború”: tényleg nyeresre állnak a magyarok a román nacionalistákkal szemben? *VálaszOnline.hu*, 2023. március 9., <https://www.valaszonline.hu/2023/03/09/uzvolgye-aur-roman-nacionalistak-magyar-perek/> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)
- Groza, Mihail – Lăcătușu, Ioan – Lazăr, Costel-Cristian (eds.): *Forumul româno-român – Universitatea de Vară Izvoru Mureșului (1998–2020)*. Sfântu Gheorghe: Editura Eurocarpatica, 2020.
- Hagiu, Alexandra Pintrijel: *Zăbala: repere monografice*. Miercurea Ciuc: Editura Grai românesc, 2021.
- Ioniță, Sorin: Autonomie și sărăcie în Secuime. *SAR Policy Brief*, Nr. 22., 2006., <https://www.romaniacurata.ro/wp-content/uploads/2017/12/AUTONOMIE-%C5%9EI-S%C4%82R%C4%82CIE-%C3%8EN-SECUIME-MAI-2006.-NR-22.pdf> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)
- Így vette át a szélsőjobboldal a székelyföldi románok irányítását. *Maszol.ro*, 2019. július 16. <https://maszol.ro/belfold/114218-igy-vette-at-a-szels-jobboldal-a-szekelyfoldi-romanok-iranyitasat> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)
- Kiss Tamás – Barna Gergő: *Népszámlálás 2011. Erdélyi magyar népesedés a XXI. század első évtizedében. Demográfiai és statisztikai elemzés*. Kolozsvár: Nemzeti kisebbségkutató Intézet, 2012.
- Kiss Tamás: Marginalizáció, etnikai párhuzamosság és aszimmetrikus akkomodáció. Az erdélyi magyar közösséget érintő társadalmi és politikai folyamatok. *Magyar Kisebbség*, 2015/1. 54–55.

- Kovács Zsolt: Vox Populi: román–magyar vita háromszéki módra. *Maszol.ro*, 2015. január 27. <https://maszol.ro/belfold/41984-vox-populi-roman-magyar-vita-haromszeki-modra> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 23.)
- Kovács Zsolt: Így látnak bennünket ők – a székelyföldi román közösség hangadóit kérdeztük. *Maszol.ro*, 2017. március 13. <https://maszol.ro/belfold/77937-igy-latnak-bennunket-k-a-szekelyfoldi-roman-kozosseg-hangadoit-kerdeztuk> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)
- Lazăr, Marius: Percepții identitare și relații interetnice în Secuime. Elemente pentru o „deconstrucție” și o „reconstrucție”. In: Lucian Nastasă – Salat Levente (eds.): *Relații interetnice în România postcomunistă*. Cluj-Napoca: Fundația CRDE, 2000. 360.
- László Márton – Novák Csaba Zoltán: *A szabadság terhe. Marosvásárhely, 1990. március 16–21*. Csíkszereda: Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány – Pro-Print Könyvkiadó, 2012.
- Lăcătușu, Ioan: *Identitate și cultură la românii din Secuime*. Cluj-Napoca: Editura Carpatica, 1995. 102–144.
- Lăcătușu, Ioan – Lechințan, Vasile – Pătrunjel, Violeta: *Românii din Covasna și Harghita. Istorie. Biserică. Școală. Cultură*. Miercurea-Ciuc: Editura Grai Românesc a Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei, 2003.
- Lăcătușu, Ioan: *Tendințe de enclavizare a unui spațiu românesc Covasna-Harghita*. București: România Pur și Simplu, 2004.
- Lăcătușu, Ioan – Solomon, Ioan: *Un fals „referendum” pentru impunerea unei autonomii anacronice deja existente*. Sfântu Gheorghe: Editura Eurocarpatica, 2007.
- Lăcătușu, Ioan: *Structuri etnice și confesionale în județele Covasna și Harghita*. Târgu-Mureș: Editura Universității „Petru Maior”, 2008.
- Lăcătușu, Ioan – Ploșnea, Nicoleta: *O candelă în Carpați: Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei: 15 ani de la înființare. 1994–2009*. Miercurea-Ciuc: Editura Grai Românesc, 2009.
- Lăcătușu, Ioan – Broanăr, Erich-Mihail: *Repere identitare românești din județele Covasna și Harghita*. Sfântu Gheorghe: Eurocarpatica, 2014.
- Lăcătușu, Ioan (ed.): *Nicolae Iorga despre secui și rostul lor între români*. Sfântu Gheorghe: Editura Eurocarpatica, 2014. 21–77.
- Lăcătușu, Ioan – Broanăr, Erich-Mihail: *Lăcașuri ortodoxe din Episcopia Covasnei și Harghitei*. Sfântu Gheorghe: Editura Eurocarpatica, 2019.
- Lăcătușu, Ioan – Teacă, Florentina – Erich-Mihail Broanăr: *Personalități românești din Covasna și Harghita*. Sfântu Gheorghe: Editura Eurocarpatica, 2019.
- Lăcătușu, Ioan: „În centru la Sân-Georgiu”. *Românii din Sfântu Gheorghe, județul Covasna*. Sf. Gheorghe: Editura Eurocarpatica, 2021. 79–80.
- Lăcătușu, Ioan (ed.): *Mitropolitul Ioan al Banatului: în slujba neamului*. Sfântu Gheorghe: Eurocarpatica, 2022.

- Lőrincz Anna: A Simion-story: nem a magyarellenes diskurzus vezetett az AUR sikeréhez. *Maszol.ro*, 2021. március 18. <https://maszol.ro/belfold/A-Simion-story-nem-a-magyarellenes-diskurzus-vezetett-az-AUR-sikerehez> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)
- Lukács Csaba: Cserehát – a bizalom ára. *Magyar Nemzet.hu*, 2000. április 9., <https://magyarnemzet.hu/archivum-archivum/2000/04/cserehat-a-bizalom-ara> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)
- Manolăchescu, Dan: *Székelyföld mítoszai*. Sepsiszentgyörgy: Zaka Edit Kiadó, 2009.
- Manzinger Krisztián: Románia – Nemzetállam – Autonómia Jogalkotás és ami mögötte van. *Glossa Iuridica*, 2020/3–4. 135–144
- Dr. Marcu, Vasile: *Biserica Română unită cu Roma, greco-catolică, jefuită și umilită. Conflictul din Odorheiu Secuiesc, Documente și mărturii*. București: Cra-ter, 1998.
- Memorandum adresat autorităților statului pentru sprijinirea comunităților românești din județul Covasna. In: Sabău-Pop – Ioan Lăcătușu, 2015. 187.
- Modiga, Iulia: Transilvania e România! George Simion, la Sfântu Gheorghe: De ce în inima țării e arborat steagul Ungariei? *Infoprut.ro*, 2019. március 15., <https://infoprut.ro/52100-transilvania-e-romania-george-simion-sfantu-gheorghe-de-ce-inima-tarii-arborat-steagul-ungariei.html> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)
- Moțiunea privind incapacitatea Guvernului de a asigura exercitarea autorității Statului pe întreg teritoriul țării. *Senat.ro*, 2001. december 10. <http://www.senat.ro/pagini/control%20parlamentar/motiuni/Harghita-Covasna.pdf> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)
- Mustață, Constantin: *Teroare în Ardeal*. București: Roza Vânturilor, 2008.
- Raoul Șorban: *Chestiunea maghiară*. București: Editura Valahia, 2001.
- Popescu, Ion Longin: *O insulă a Șerpilor în inima României – despre soarta românilor din Harghita și Covasna*. București: Editura România Pur și Simplu, 2006.
- Pentelescu, Aurel – Preda, Gavriil: *Oameni și fapte din veacul trecut: studii și articole*. Ploiești: Editura Universității Petrol Gaze din Ploiești, 2014. <https://pentrucomunitate.blogspot.com/2010/05/raspuns-la-scrisoarea-deschisa-adresata.html> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 23.)
- Constantin Pescaru: Ce inseamna Tinutul Secuiesc pentru economia Romaniei. *Ziare.com* 2013. február 27., <https://ziare.com/economie/analiza-economica/ce-inseamna-tinutul-secuiesc-pentru-economia-romaniei-1221140> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)
- Preot Emil Pop: *Biserica Ortodoxă Sfinții Apostoli Petru, Pavel și Andrei. 70 de ani*. Brașov: Editura Scoruș Impex, 2005.

- Gheorghe Popa-Lisseanu: *Originea secuilor și secuizarea românilor*. București: România Pur și Simplu, 2003.
- Raportul Comisiei parlamentare de audiere a persoanelor care, după 22 decembrie au fost nevoite să-și părăsească locul de muncă și domiciliul din județele Harghita și Covasna*. București, 1991. (*Monitorul Oficial* 1991/245.).
- România de poveste – Români uitați din Ținutul Secuiesc. *R(omânia) TV*, 2012, <https://www.dailymotion.com/video/xokxau> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)
- Rostás Szabolcs: Bukaresti ösztűz a Székelyföld-irodára. *Magyar Nemzet*, 2011. június 1. 9.
- Rossz fordítás vezetett a székelység történetéről szóló könyvet ért kritikához. *Kronika.ro*, 2013. március 18, <https://kronikaonline.ro/erdelyi-hirek/rossz-forditas-vezetett-a-szekelyseg-torteneterol-szolo-konyvet-ert-kritikahoz> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)
- Salat Levente – Veres Valér: Central and Local Public Administration in the Dynamics of Inter-Ethnic Relations in Romania. *Revista Transilvană de Științe Administrative*, 2003/1. 149–161.
- Sabău-Pop, Ioan – Lăcătușu, Ioan (eds.): *Forumul Civic Al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș în slujba dăinuirii neamului românesc în Transilvania: FCRCHM 2005–2015*. Sfântu Gheorghe: Eurocarpatca, 2015.
- Sarány Orsolya: Párhuzamos valóságok termelése. Az úzvölgyi katonatemetőben történt interetnikus konfliktus román és magyar médiareprezentációjának összehasonlítása. *Erdélyi Társadalom*, 2021/2. 99–132.
- Sfârlea, Mircea: *Români din Sfânta Episcopie a Covasnei și Harghitei*. Departamentul Informațiilor Publice, 1995.
- Sipos Zoltán: Csíksomlyó az UNESCO-ban: Magyarország frontálisan támad, Románia ravaszul kitér. *Átlátszó.ro*, 2016. december 9., <https://atlatzso.ro/oroksegvedelem/csiksomlyo-az-unesco-ban-magyarorszag-frontalisan-tamad-romania-ravaszul-kiter/> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)
- Sipos Zoltán: Úzvölgyi temetőfoglalás: Itt az események kronológiája. *Átlátszó.ro*, 2019. június 11., <https://atlatzso.ro/politika/uzvolgyi-temetofoglalas-itt-az-esemenyek-kronologiaja/> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)
- Solomon, Ioan: Pe cărarea vieții mele... In: Stancu, Vasile – Lăcătușu, Ioan (eds.): *Profioniștii noștri: Ioan Solomon magistrat, avocat și lider al românilor din Arcul Intracarpatic la 60 de ani*. Sfântu Gheorghe: Editura Eurocarpatca, 2014. 100–101.
- Stan, Lavinia – Turcescu, Lucian: *Religie și politică în România postcomunistă*. București: Curtea Veche, 2010.
- Schmitt, Oliver Jens: *Biserica de stat sau Biserica în stat? O istorie a Bisericii Ortodoxe Române: 1918–2023*. București: Humanitas, 2023.

- Surdu, Alexandru: *Publicistica Mitropolitului Nicolae Colan*. Cluj Napoca: Renașterea, 2013.
- Szabó Tünde: UNESCO-fiaskó: egyedül Ciolosék lelkén szárad Csíksomlyó sara? *Átlászo.ro*, 2018. november 23., <https://atlatszo.ro/oroksegvedelem/unesco-fiasko-egyedul-ciolosok-lelken-szarad-csiksomlyo-sara/> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)
- Székelyföld autonómia statútuma*. Sepsiszentgyörgy: T3 Kiadó, 2009. <https://www.sznt.org/hu/dokumentumok/statutum/8-szekelyfoeld-autonomia-statutuma> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 22.)
- Szőcs Levente: Titkolja a bíróság, miért ítélte el Bekét és Szőcsöt a „székely terrorperben”. *Átlászo.ro*, 2019. január 25. https://atlatszo.ro/radikalisk/alkotmanyos-rend-elleni-cselekmények/titkolja-a-birosag-miert-itelte-el-beket-es-szocsot-a-szekely-terrorperben/?fbclid=IwAR02NTOcxkm6jXmC_NvE72R65YhjVfOLKHoAeF8PcVE2m5EOs1Ia8HOuOdc (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 22.)
- Tanasă, Dan: *Uitați în inima României. Aspecte actuale ale conviețuirii româno-maghiare în județele Covasna și Harghita*. Sfântu Gheorghe: Editura Eurocarpatica, 2016.
- Tateo, Giuseppe: *Sub semnul crucii. Catedrala Mântuirii Neamului și construcția de biserică în România postsocialistă*. Iași: Polirom, 2024. 162–163.
- Tánczos Vilmos: Kettős hatalmi szerkezet a Székelyföldön. *Magyar Kisebbség*, 1998/2. 339–362.
- Tánczos Vilmos: *A székelyföldi románok politikai magatartása*. 1992, kézirat, a Jakabffy Elemér Alapítvány kéziratkatalógusa. K381.
- Țurlea, Petre: *U.D.M.R. și societatea românească*. București: Editura România Pur și Simplu, 2003.
- Țurlea, Petre: *Români și unguri 1940–2011*. Ploiești: Editura Karta-Graphic, 2011. 555–841.
- Ultranacionalista român servizeték Hargita és Kovászna megyékben*. 1992, kézirat, a Jakabffy Elemér Alapítvány kéziratkatalógusa. K354.
- Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. Népszámlálási adatok 1850–2002 között*. <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 22.)
- Váry O. Péter: Előretolt helyőrségek Háromszéken. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar évkönyv 2002*. Temesvár – Kolozsvár: Szórvány Alapítvány – Polis Könyvkiadó, 2002. 248–258.
- „Verdict științific“ comunist, marca Ioan Lăcătușu: Observatorul de Covasna nu există! *Covasnamedia.ro*, 2010. május 12. <https://covasnamedia.ro/actualitate/%E2%80%9E verdict-%C8%99tiintific%E2%80%9C-comunist-marca-ioan-lacatu%C8%99u-observatorul-de-covasna-nu-exista> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 23.)

- Vodă, Valer V.: *Un român alungat se destăinuie*. Sfântu Gheorghe: Editura Eurocarpatica, 2015.
- Wágner Tamás Zoltán: Újra benn a parlamentben, avagy az AUR felemelkedése és a szélsőjobboldal újjászületése Romániában. *Kisebbségi Szemle*, 2021/2. 29–55.
- Zahorán Csaba: Románüldözés a Székelyföldön? Egy állítólagos etnikai tisztogatók történetei. In: Juhász József – Krausz Tamás (szerk.): *Az új nemzetállamok és az etnikai tisztogatások Kelet-Európában 1989 után*. Budapest: L'Harmattan Kiadó – ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszék, 2009. 268–298.
- Zahorán Csaba: Rendszerváltás a Székelyföldön. In: Krausz Tamás – Mitrovits Miklós – Zahorán Csaba (szerk.): *Rendszerváltás és történelem. Tanulmányok a kelet-európai átalakulásról*. Budapest: L'Harmattan Kiadó – ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszék, 2010. 166–169.
- Zahorán Csaba: Az egyház visszatér. A Román Ortodox Egyház a székelyföldi magyar és román nemzetépítés diskurzusában 1989 után. *Múltunk*, 2012/4. 20–65.
- Zahorán Csaba: Románia magyar szíve. A Székelyföld képei a magyar és a román közbeszédben 1989 után. *Pro Minoritate*, 2013/Tavaszi, 170–203.
- Zahorán Csaba: Nemzetépítő diskurzusok a Székelyföldön 1989 után. PhD-disszertáció, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, 2016. 19–22. https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdf-viewer-master/external/pdfjs-2.1.266-dist/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/30219/dissz_Zahoran_Csaba_tortenelemtud.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 22.)
- Zahorán Csaba: Land of peaceful separatists – the Szeklerland in Romanian media. *Studies on National Movements*, 2023/11. 123–157. <https://openjournals.ugent.be/snm/article/89002/galley/206752/view/> (Utolsó letöltés: 2024. szeptember 20.)